

ŽENEVSKÉ ÚMLUVY A DODATKOVÉ PROTOKOLY (STRUČNÝ PŘEHLED)

OBSAH

Úvod

A. ŽENEVSKÉ ÚMLUVY

1. Ženevské úmluvy a mezinárodní humanitární právo
2. Provádění Ženevských úmluv a jejich hlavní zásady
3. Typy ozbrojených konfliktů

B. REŽIM OCHRANY

První část: KONFLIKTY TYPU C a D – VNITROSTÁTNÍ

- I. Konflikty typu D
- II. Konflikty typu C

Druhá část: KONFLIKTY TYPU A a B – MEZINÁRODNÍ

- I. Základní záruky
- II. Speciální ochrana
 1. Ranění, nemocní a trosečníci. Zdravotnické jednotky a personál.
Zdravotnické jednotky a personál
Ochrana zdravotnických povinností, personálu a jednotek
Rozeznávací znak
Nezvěstní a zemřelí
 2. Váleční zajatci
 - a) Status kombatanta a válečného zajatce
 - b) Pravidla pro zacházení s válečnými zajatciTábory válečných zajatců
Styky s vnějším světem
Trestní a disciplinární opatření
Repatriace
Informační kanceláře
Dohled nad dodržováním
 3. Civilní obyvatelstvo

a) [Všeobecná ochrana proti účinkům války](#)

[Preventivní bezpečnostní opatření](#)

b) [Civilní osoby v moci cizí strany](#)

[\(i\) Cizinci na území bojující strany](#)

[\(ii\) Občané na obsazeném území](#)

[Trestní právo](#)

c) [Pravidla internace](#)

d) [Civilní obrana](#)

e) [Informační kanceláře](#)

f) [Dohled nad dodržováním](#)

III. [Zakázané způsoby a prostředky vedení války](#)

C. [STÍHÁNÍ PORUŠENÍ ŽENEVSKÝCH ÚMLUV](#)

[Zdroje dalších informací](#)

[Seznam zkratk](#)

[Poznámky a vysvětlivky](#)

Úvodem

Snaha o zlidštění válek se sice s různou intenzitou objevuje v historii již od pradávna, ale praktické výsledky těchto snah nebyly významné. Teprve až v 19. století zaznamenáváme kvalitativní posun - přijetím Ženevské úmluvy z r.1864 byl položen základ systému mezinárodních smluv vytvářejících mezinárodně závazná pravidla pro vedení válek, nastala tedy nová situace, kdy ochrana obětí válek je chápána jako státní záležitost. Především zásluhou stále aktivity Mezinárodního výboru Červeného kříže dochází k rozvoji mezinárodního humanitárního práva - jsou přijímány další normy, které stále zmenšují rozsah akceptovatelného násilí a omezují je jen na bitevní pole. Přijetí těchto ustanovení je však výsledkem složitých jednání a přesvědčování. Fakt, že smluvními stranami Ženevských úmluv jsou prakticky všechny státy světa, je dokladem úspěšnosti těchto snah a tvoří z nich vpravdě univerzálně platnou normu.

Úsilí hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce se však neomezuje jen na zdokonalování humanitárního práva a na kontrolu jeho dodržování. Nedílnou součástí aktivit Červeného kříže a Červeného půlměsíce je šíření znalostí Ženevských úmluv jak v ozbrojených silách, tak mezi civilním obyvatelstvem - aktivně zachovávat jejich ustanovení či domáhat se svých práv může jen ten, kdo tato ustanovení zná. A právě pomocníkem při šíření znalostí o Ženevských úmluvách má být tento text - jeho cílem je podat stručný, ale

současně úplný přehled o obsahu Ženevských úmluv o ochraně obětí válek a obou jejich Dodatkových protokolů.

Pro druhé vydání byla mírně upravena struktura textu, aktualizovány číselné údaje a doplněn poznámkový aparát.

A. ŽENEVSKÉ ÚMLUVY

1. Ženevské úmluvy a mezinárodní humanitární právo

Mezinárodní humanitární právo^[1] (MHP) je soubor norem společně dohodnutých státy s cílem maximálně humanizovat válku a zmírnit její následky, dokud nebude možné válku vyloučit.

Základním pramenem MHP jsou tzv. **Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů**^[2] (ŽÚ) a Dodatkové protokoly k těmto úmluvám (DP).

Jejich **hlavní zásadou** je, že v každé době musí být respektována důstojnost lidské bytosti a musí být bez diskriminace učiněno vše pro zmírnění utrpení těch, kteří **nejsou na konfliktu přímo účastni**, i těch, kteří byli **z konfliktu vyřazeni** v důsledku nemoci, zranění či zajetí.

Historie vzniku ŽÚ: Po bitvě u Solferina (1859, 40 tis. raněných a mrtvých bez pomoci) zakládá r. 1863 Švýcar Henri Dunant v Ženevě **Mezinárodní výbor Červeného kříže** (MVČK)^[3], který (pod záštitou švýcarské vlády) svolal do Ženevy diplomatickou konferenci (12 států Evropy a USA) – r. 1864 byla přijata Ženevská úmluva o zlepšení osudu zraněných vojáků v poli. R. 1900 již počet smluvních stran přesáhl padesátku, což vzhledem k tehdejšímu počtu států znamenalo její přijetí celým světem. Byl tak položen základ existence právních norem platných v případech válek – nadále se již tedy **právo a válka nevyklučují**.

MVČK má neutrální pozici a dle ŽÚ zejména plní **ochranné funkce** (k obětem konfliktů), má úlohu **zprostředkovatele**, **dohlíží** na dodržování ŽÚ, **iniciuje** opatření v oblasti MHP. Následně vznikají **národní společnosti ČK**^[4] (NSČK) (Rakousko – Uhersko 1868), dnes ve 181 zemi.

Ženevské úmluvy byly doplněny a revidovány v 1899 (námořní konflikty), 1906 a po 1. světové válce (1929 – váleční zajatci), kdy však návrh MVČK na ochranu civilních osob nebyl přijat.

Po 2. svět. válce, v níž **50%** obětí tvořily civilní osoby a která byla provázána mimořádnými zločiny Německa a Japonska, byly na Diplomatické konferenci v Ženevě **nově formulovány** čtyři **Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů** (z 12. 8. 1949, kdy je podepsala také ČSR) ve znění dodnes platném. Jsou to:

1. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli,
2. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři,
3. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci,
4. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války.

Jejich smluvními stranami jsou **192 státy** (OSN 191).

K posílení ochrany civilních osob a k rozšíření ochrany při konfliktech na území jedné země a vzhledem k nárůstu nových typů konfliktů (boj proti koloniální nadvládě, občanské války, desintegrace států) a také novým způsobům vedení války (např. ekologická válka – Vietnam) byla svolána Diplomatická konference (1974-77), která na základě návrhu MVČK přijala 8. 6. 1977 dva **Dodatkové protokoly k Ženevským úmluvám** (ČSSR je podepsala 6. 12. 1978):

- I. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů,
- II. Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám z 12. 8. 1949 o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemajících mezinárodní charakter.

Dnes mají **161**, resp. **156**, smluvních stran.

Zásady Ženevských úmluv i jejich Dodatkových protokolů se však považují za součást **obyčejového práva** zavazujícího **všechny** členy mezinárodního společenství^[5].

Nadále budeme **Ženevskými úmluvami (ŽÚ)** rozumět čtyři Ženevské úmluvy z roku 1949 včetně Dodatkových protokolů z roku 1977 (představují kodex norem o 600 člancích).

Existují i **další normy** MHP, které doplňují a rozvíjejí ustanovení ŽÚ – např. čl. 35 I.DP definuje obecně zakázané prostředky a způsoby vedení války a některé mezinárodní smlouvy explicitně stanoví, že daný prostředek (způsob) je zakázán – např. biologické zbraně (1972), chemické zbraně (1993), protipěchotní miny (1997), významná je i

„Konvence o zákazu či omezení užití některých konvenčních zbraní, které mohou způsobovat nadměrné útrapy nebo mít nerozlišující účinek“^[6] z r.1980. Uvedme ještě tři příklady – k čl. 55 I.DP zakazujícím útoky proti životnímu prostředí lze uvést „Úmluvu o zákazu vojenského nebo jakéhokoli jiného nepřátelského použití prostředků měnících životní prostředí“ (1977) a k čl. 53 I. DP, resp. čl. 16 II.DP, zakazujícím nepřátelské činy proti kulturním statkům můžeme zmínit „Úmluvu na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu“ (1954), konečně k čl. 77 I. DP a čl. 4 II. DP zakazujícím povolávat do ozbrojených sil děti do 15 let připomeňme „Opční protokol k úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů“ (2000). Podrobnější rozbor citovaných úmluv není předmětem tohoto textu.

ŽÚ v právním řádu ČR: ŽÚ jsou **součástí právního řádu ČR** a jejich ustanovení mají **přednost** před zákony (viz čl. 10 Ústavy ČR).

Vyhlášení ŽÚ:

- Ženevské úmluvy (4) z 12. 8. 1949 o ochraně obětí válek – vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 65/1954 Sb.,
- Dodatkové protokoly (2) z 8. 6. 1977 k Ženevským úmluvám – vyhlášeny ve Sbírce zákonů pod č. 168/1991 Sb.

Z norem provádějících **implementaci** některých ustanovení ŽÚ uvedme zejména:

- zákon č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu Červeného kříže a o Československém červeném kříži, (upravuje ochranu znaku a názvu ČK, stanoví subjekty oprávněné užívat znak ČK a upravuje postavení národní společnosti ČK v ČR),
- zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon^[7], (upravuje mj. postih porušení ŽÚ),
- zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému (upravuje mj. pro dobu válečného stavu státem uznané zdravotnické jednotky, jednotky civilní obrany a jejich identifikaci).

2. Provádění Ženevských úmluv a jejich hlavní zásady

- * ŽÚ se provádějí za pomoci a pod dohledem

- ochranných mocností (OM) a jejich delegátů. OM může být pouze stát nezúčastněný v konfliktu nebo nestranná organizace[8]

- MVČK a jeho delegátů (působí nezávisle na systému OM)

* strany konfliktu poskytnou MVČK všechny prostředky pro výkon funkcí dle ŽÚ, NSČK se poskytnou všechny prostředky pro činnost dle ŽÚ a rezolucí Mezinárodních konferencí ČK&ČP. Pokud možno poskytnou prostředky i ostatním humanitárním organizacím, které naplňují ŽÚ.

* ve všech ozbrojených silách musí působit právní poradci

* znalost ŽÚ musí být v ozbrojených silách a mezi obyvatelstvem šířena

* kvalifikovaný personál k provádění ŽÚ a činnosti OM připravují již v míru jednotlivé smluvní strany za pomoci NSČK a MVČK.

Hlavní zásady provádění Ženevských úmluv:

* ŽÚ se aplikují při **každém** ozbrojeném konfliktu a při **okupaci** (byť se nesetkala z odporem) – nezávisle na tom, zda je válka legální, zda byla vyhlášena, zda se smluvní strany navzájem uznávají, apod.

* od ustanovení ŽÚ se **nelze odchýlit** za žádných okolností (např. ani tehdy, poruší-li je protivník)

* chráněné zájmy **nesmí být předmětem represálií** (tj. ani v případě kdy daný stát porušuje určitý mezinárodněprávní závazek, nelze omezit závazky plynoucí z ŽÚ a nutit tak daný stát ke splnění tohoto závazku).

* při aplikaci ŽÚ nelze činit **žádných nepříznivých** rozdílů založených na státní příslušnosti, politické příslušnosti, národnosti, rase, víře, pohlaví, sociálním statusu a podobném znaku.

* ŽÚ zakládají **osobní odpovědnost** každého příslušníka smluvní strany a jsou závazné jak pro osoby vojenské tak i civilní[9]

* eventuální výpověď ŽÚ **nevstoupí v platnost** během konfliktu (ani po dobu trvání okupace, do ukončení repatriace zajatců či internovaných apod.)

* žádné ustanovení ŽÚ nesmí být vykládáno jako ospravedlnění agrese či neoprávněného použití síly,

- * žádné ustanovení ŽÚ nesmí být vykládáno k omezování činnosti ochranných mocností, MVČK, NSČK.
- * ŽÚ představují **minimální standard ochrany**, vybízejí všechny smluvní strany, aby jej doplnily vzájemnými dohodami či praxí.
- * smluvní strana nemůže sebe ani jinou stranu zprostit povinností dle ŽÚ
- * chráněné osoby se nemohou (ani zčásti) zříci práv daných ŽÚ
- * v situaci neřešené v ŽÚ[\[10\]](#) ani jiné normě MHP zůstávají chráněné osoby pod ochranou odvozenou ze **zásady humanity a požadavků veřejného svědomí**[\[11\]](#)
- * jde-li o zájem osob chráněných ŽÚ, zejména při sporu mezi bojujícími stranami o výklad ŽÚ, jsou strany povinny se zúčastnit schůzky navržené OM, zástupce může vyslat MVČK.

3. Typy ozbrojených konfliktů (OK)

Typ A: ozbrojený konflikt mezi státy včetně okupace (i částečné)

Typ B: boj proti okupaci, boj národů proti koloniálním a rasistickým režimům za sebeurčení[\[12\]](#).

Typ C: ozbrojený konflikt na území smluvní strany mezi jejími ozbrojenými silami a jinými **organizovanými** ozbrojenými skupinami majícími velení a kontrolujícími část území, jež umožňuje provádět trvalé a koordinované vojenské operace a aplikovat ŽÚ. Nepatří sem izolované násilné činy, vnitřní nepokoje ap.

Typ D: každý jiný ozbrojený konflikt na území smluvní strany[\[13\]](#).

B. REŽIM OCHRANY

První část:

KONFLIKTY TYPU C a D – VNITROSTÁTNÍ

Při OK typu D a C poskytují ŽÚ jen základní prvky ochrany, které uvedeme stručně ve společném oddíle. Tyto základní standardy humanity jsou zakotveny v článku 3. (tzv.

minimální standard humanity) společném všem čtyřem ŽÚ (konflikt typu D) a dále rozvinuty v II. Dodatkovém protokolu (konflikt typu C).

I. Konflikt typu D

- lidské zacházení se všemi osobami, jež se přímo **neúčastní nepřátelství** (vč. těch, co složily zbraně či nejsou schopni boje (zranění))
- za všech okolností je vůči těmto osobám **zakázáno**:[\[14\]](#)
 - 1) útoky na život a zdraví (vražda, zmrzačení, mučení, trýznění)
 - 2) braní rukojmí
 - 3) pokořující zacházení a nemravné jednání
 - 4) uložit trest bez řádného soudu
- ranění a nemocní budou sebráni a ošetřeni
- MVČK popř. i jiná nestranná humanitární organizace může nabídnout služby[\[15\]](#)

II. Konflikt typu C

- následující ustanovení se nedotýkají povinnosti státu udržovat na svém území zákonnými prostředky právo a pořádek a bránit národní jednotu. Neospravedlňují vměšování do záležitostí dané smluvní strany.
- zachovává se ochrana pro typ D, **dále je zakázáno**:
 - 5) kolektivní tresty
 - 6) otroctví
 - 7) plenění, teroristické činy
 - 8) hrozit činy 1) - 7)
- zvláštní ochrany požívají:

1.děti

Strana konfliktu má **povinnost**:

- poskytnout potřebnou péči – vč.vzdělání a morální (náboženské) výuky
- sjednocovat rozdělené rodiny (v důsledku konfliktu)
- děti do 15 let se nesmějí účastnit válečných akcí
- dočasně přemístit (se souhlasem rodičů či odpovědných osob) do bezpečných oblastí

2. Osoby zbavené svobody (internované či zadržené v souvislosti s OK)

Strana konfliktu má povinnost:

- poskytnout:
 - potraviny
 - odpovídající zdravotní a hygienickou péči (nesmí být podrobeni zákrokům, jež si nevyžaduje jejich zdravotní stav)
 - ochranu proti vlivům podnebí
 - ochranu proti nebezpečí vyplývajícímu z OK (včetně evakuace)
- umožnit příjem podpůrných zásilek a dopisnic
- umožnit výkon náboženských obřadů
- uloží-li se pracovní povinnost – stejné pracovní podmínky jako ostatní civilní obyvatelé
- ubytování mužů a žen – oddělené (nejde-li o rodinu)

Pravidla pro trestní stíhání za činy vztahující se k OK:

- tresty lze vykonat jen na základě řádného a nezávislého soudu respektujícího všeobecně uznávané zásady soudního řízení – tj. zejména:
 - řádné seznámení s obviněním a právo na obhajobu

- respektování presumpce nevinoty
- stíhat lze jen na základě **osobní** odpovědnosti
- lze trestat jen za činy trestné v době spáchání
- nelze nutit k doznání
- proces proběhne za přítomnosti obviněného
- poučení o opravných prostředcích
- trest smrti nelze vynést nad osobou do 18 let (v době spáchání) a nelze jej vykonat na těhotné ženě
- po skončení OK se vláda bude snažit poskytnout co nejširší amnestii

Péče o raněné, nemocné a trosečníky

- mají právo na ochranu a lidské zacházení (bez ohledu na účast v konfliktu) i ochranu před pleněním
- bezodkladně a v patřičném rozsahu poskytnout lékařskou péči
- kdykoli je to možné (zvláště po boji) sbírat raněné (trasečníky) k ošetření a mrtvé k řádnému pohřbení.

Ochrana zdravotnických povinností a zdravotnických jednotek

- nelze jakkoli stíhat za poskytnutí zdravotnické pomoci komukoli
- zdravotníkům nelze v jejich činnosti bránit a nebo je nutit k činnosti odporující lékařské etice (včetně zachování zákonné mlčenlivosti), analogicky pro duchovní personál
- zdravotnické jednotky a transporty a jejich personál bude označen rozeznávacím znakem ČK (nebo ČP)[\[16\]](#) na bílém podkladu - pod dohledem příslušného orgánu strany konfliktu (k jiným účelům nesmí být užit)

- zdravotnické jednotky a transporty budou vždy chráněny a nesmí být předmětem útoku – ochrana zanikne, páchají-li nepřátelskou činnost (jde o zneužití znaku ČK) a to i přes varování (nutno stanovit lhůtu k nápravě)

Ochrana civilního obyvatelstva

tj. obyvatelstva, které se přímo **neúčastní** nepřátelských akcí

- civilní obyvatelstvo (ani jednotlivci) **nesmí být předmětem útoku**
- zákaz násilných činů a hrozby násilím
- zákaz „vyhladovění“ jako metody boje – zákaz ničení předmětů a zařízení k výrobě potravin (pole, zdroje vody, sklady,...)
- zákaz útoku na zařízení obsahující nebezpečné síly (ani jde-li o vojenské objekty) - přehrady, jaderné reaktory a pod., pokud by došlo k vážným ztrátám na civilních osobách
- zákaz útoku na historické památky a místa bohoslužeb
- zákaz nuceného přemísťování civ.obyvateľstva – s výjimkou důvodů bezpečnosti civilních osob a nebo vážných vojenských důvodů. Platí povinnost zajistit pak přístřeší, hygienu, zdraví a výživu
- NSČK (popř.i jiná nestranná humanitární organizace) mohou nabídnout své služby obětem OK. Sbírat a pečovat o raněné může i civilní obyvatelstvo
- dojde-li mezi civilními obyvateli k nouzi o potraviny a léky, mohou být (se souhlasem smluvní strany) podniknuty podpůrné akce.

Strany vnitrostátního konfliktu se vyzývají k uzavření zvláštních dohod o uplatnění i dalších ustanovení ŽÚ platných jinak pro mezinárodní konflikty [\[17\]](#).

Druhá část:

KONFLIKTY TYPU A a B – MEZINÁRODNÍ

V těchto konfliktech platí všechna ochranná opatření jako v předchozích, jsou však širší a mnohem podrobněji upravena. Režim v konfliktech typu A je předmětem všech čtyř ŽÚ a ustanoveními I.DP byl doplněn a rozšířen i na konflikty typu B – ustanovení pro A i B jsou tedy nyní **stejná**.

Pro přehlednost zde však bude proveden ucelený výklad bez odkazů na pravidla pro OK typu C, D.

Členění ochranných opatření:

I. Základní záruky pro všechny osoby

II. Speciální ochrana

1. Ranění, nemocní, ztroskotanci. Zdravotnické jednotky, zdravotnický a duchovní personál
2. Váleční zajatci
3. Civilní obyvatelstvo. Civilní obrana.

III. Zakázané způsoby a prostředky vedení války

I. ZÁKLADNÍ ZÁRUKY^[18]

Stanovují **minimální standard** ochrany zaručený každé lidské bytosti. U osob speciálně chráněných jsou tyto společné prvky ochrany dále rozvinuty^[19].

- tělesné i duševní zdraví a stav osob v moci bojující strany nesmí být ohroženy (ani v důsledku opomenutí)
- právo na lidské zacházení

- musí být respektována osoba, čest, přesvědčení a náboženské citění

V každou dobu a každém místě je zejména **zakázáno**:

- ohrožení duševního či tělesného zdraví – zejména vražda, trýznění či mučení^[20], tělesné tresty, zmrzačení, neposkytnutí lékařské péče
- pokořující a urážející zacházení, jakékoli nemravné jednání
- braní rukojmí
- kolektivní tresty
- hrozit kterýmkoli výše uvedeným činem

Pravidla pro trestní stíhání za činy vztahující se k OK:

- tresty lze vykonat jen na základě **řádného a nezávislého** soudu respektujícího všeobecně uznávané zásady soudního řízení – tj. zejména:
 - řádné a neprodlené seznámení s obviněním
 - respektování presumpce neviny
 - právo na obhajobu
 - stíhat lze jen na základě **osobní** odpovědnosti
 - lze trestat jen za činy, které v době spáchání byly trestné dle mezinárodního práva či státního práva, kterému osoba tehdy podléhala.
 - nelze nutit k doznání
 - proces proběhne za přítomnosti obviněného
 - obviněný má právo předvést svědky v jeho prospěch a vyslechnout svědky svědčící proti němu
 - nelze znovu stíhat, bylo-li řízení uzavřeno (odsouzen či osvobozen)
 - právo, aby rozsudek byl vyneset veřejně

- poučení o opravných prostředcích
- trest smrti nelze vynést nad osobou do 18 let (v době spáchání) a nelze jej vykonat na těhotné ženě a matce malých dětí.

Ochrana žen a dětí

- ženy a děti – zvláštní ohledy (vč.ochrany před nemravným jednáním)
- těhotné ženy a matky malých dětí zadržené v souvislosti s OK – právo na přednostní projednání jejich případu
- maximální snaha nevynést trest smrti za činy souv. s OK nad těhotnou ženou či matkou malých dětí
- dětem do 15 let – zabránit účasti v OS (upadnou-li do zajetí – požívají i tam zvláštní ochrany)
- osoby 15-18 let – povolávat do OS jen výjimečně (přednostně starší)
- v internaci musí být děti odděleny od dospělých (vyjma vlastní rodiny)
- všechny strany musí maximálně umožnit (v součinnosti zejména s OM, MVČK) slučování rozdělených rodin

Evakuace dětí

- mocnost může evakuovat do cizí země jen vlastní děti (ochrana před zavlčením) – jinak jen dočasně (z okupovaných území) a to jen z důvodů jejich bezpečnosti či léčení – se souhlasem rodičů či poručníků^[21]
- evakuace se děje pod dozorem OM
- zaručit kontinuitu vzdělání včetně náboženství – dle přání rodičů
- pro usnadnění návratu – povinnost každému dítěti vystavit průkaz s fotografií (obsahuje základní údaje včetně údajů o příbuzných, zdravotním stavu a krevní skupině, místě nalezení, nynější adrese, resp. příčině smrti) a zaslat jej Ústřední pátrací agentuře MVČK.

Ochrana novinářů

- jsou považováni za civilní osoby a chráněni za předpokladu, že nepodnikají akce neslučitelné se statutem civilní osoby dle II.3 (účast na válečných akcích)
- válečný dopisovatel má eventuelně právo na status válečného zajatce (viz II.2)
- vlastní země může novináři vystavit průkaz

II. SPECIÁLNÍ OCHRANA

1. RANĚNÍ, NEMOCNÍ A TROSEČNÍCI. ZDRAVOTNICKÉ JEDNOTKY A PERSONÁL

(1., 2. a 4. ŽÚ, I.DP část II.)

Ranění, nemocní a trosečníci

- týká se všech raněných, nemocných a trosečníků z řad vojenských i civilních osob, kteří potřebují lékařskou péči^[22] a zdržují se aktivního nepřátelství (dále jen „ranění“ či „nemocní“)^[23]
- musí být vyhledáni a sebráni ať patří ke kterékoli straně – ujednat příměří (vč. mrtvých)
- právo na lidské zacházení a co nejúplnější zdravotní péči, kterou vyžaduje jejich stav, v souladu s vědeckými poznatky a etickými zásadami
každý má právo odmítnout jakýkoli zákrok
- je zakázáno za všech okolností:
 - provádět lékařské úkony, které si jejich zdravotní stav nevyžaduje (např. experimenty)
 - odnímat tkáň za účelem transplantace (s výjimkou dobrovolného dárcovství krve či pokožky)
- o všech zdravotnických úkonech musí být vedena dokumentace (k nahlédnutí OM)
- povinnost chránit před oloupením, zvědavostí a urážkami veřejnosti
- raněný či nemocný příslušník ozbrojených sil (viz II.2)

- nesmí být předmětem útoku
- stává se válečným zajatcem
- každá strana neprodleně pořídí soupis (totožnost, státní občanství, osobní data, místo zajetí (úmrtí), druh zranění) – zašle Informační kanceláři dle II.2. (ta zašle prostřednictvím OM Ústřední kanceláři a mocnosti, k níž zraněný náleží)
- obě strany si touto cestou zašlou ověřené úmrtní listy, polovinu identifikačního štítku, závěť aj. osobní věci.
- pohřby – viz ustanovení o válečných zajatcích (II.2)

Zdravotnické jednotky a personál

- **Zdravotnické jednoty (ZJ):** zdr. zařízení k vyhledávání, přepravě, léčení a prevenci – nemocnice, ošetrovny, hygienická služba, transfúzní stanice, zdravotnické sklady a podobné jednotky ať již civilní či vojenské.

- **Zdravotnický personál (ZP)** – osoby určené **výhradně** k úkonům v ZJ^[24] se dělí:

(i) ZJ vojenské:

1. ZJ vojenské zdravotnické služby, ZJ NSČK (příp.další vládou přidělený ZP)
2. vojenské osoby vycvičené k pomoci ZP typu (i)¹ (ošetřovatelé, nosiči raněných apod.)
3. ZJ poskytnuté neválčící stranou (či její NSČK) nebo nestrannou mezinárodní organizací (MVČK)

(ii) ZJ civilní:^[25]

1. ZJ náležící smluvní straně
2. ZJ určené příslušnou stranou (vč.ZJ NSČK)
3. ZJ poskytnuté - jako typ (i)³.

Nadále se pojmem „zdravotnická jednotka“ či „zdravotnický personál“ myslí **pouze ZJ (ZP) typu (i) a (ii).**

- **Duchovní personál** – oficiálně přiřazený k ZJ (popř. jednotkám CO) – požívá stejné ochrany a práv jako ZP (vč. identifikace).
- **Poskytnutí ZJ (ZP)** některé ze stran není vměšováním do konfliktu[26] (oznámí se druhé straně).

Ochrana zdravotnických jednotek

- zákaz útoku na zdravotnické jednotky – za všech okolností
- zdravotnický personál musí být vždy respektován a chráněn
- ochrana ZJ/ZP může být přerušena **jen** za činy škodící nepříteli, pokud nebylo uposlechnuto předchozí varování (rozumná lhůta)

Za tyto činy se **nepovažuje** např.:

- má-li ZP lehké osobní zbraně k ochraně své a nemocných
- je-li k ZJ přidělen strážní oddíl
- nachází-li se u ZJ zbraně odebrané raněným před jejich odevzdáním
- nachází-li se v ZJ příslušníci ozbrojených sil ze zdravotních důvodů
- oznamování umístění stálých ZJ[27] („nemocniční oblasti“ – lépe stanovit už v míru)[28]
- ZJ nesmí být umístěna v blízkosti vojenských objektů
- ZJ nesmí být užito jako „štítu“

Ochrana zdravotnických povinností

- nikdo nesmí být jakkoli postižen za poskytnutí zdravotnických úkonů komukoli, ani mu nesmí být bráněno v činnosti vyžadované zdravotnickou etikou či ŽÚ
- nikoho nelze nutit k postupům proti lékařské etice

- nikoho nelze nutit k poskytnutí informací o ošetřených (vyjma zákonů vlastní strany a hlášení infekčních nemocí)

Vojenská zdravotnická jednotka v moci nepřítele

- pokračuje v činnosti, dokud péči nepřevzme nepřítel.
- velí: nejstarší vojenský lékař nejvyšší hodnosti, odpovídá za odbornou činnost, má přímý přístup k vedení zajateckého tábora
- **personál (i)1** lze zadržet jen vyžaduje-li to stav válečných zajatců
 - není zajat (požívá však všech výhod válečných zajatců)
 - právo navštěvovat nemocné mimo tábor (nemocnice, pracovní oddíl) – dopravu zajišťuje nepřítel
 - ZP nesmí být přidělena jiná práce
 - ZP bude navrácen, jak to poměry umožní (převzetí péče o zajatce nepřítelem) včetně nástrojů a osobního vlastnictví.
- **personál (i)2** se stává válečnými zajatci, bude přednostně použit ke zdravotnické službě zajatcům
- **personál (i)3** – nelze zadržet, může se vrátit jak to vojenská nutnost umožní. Do propuštění ošetřují raněné. Právo na totéž zaopatření (platy, strava, atd.) jako ZP armády strany, jež je drží. Propouští se včetně osobních věcí, nástrojů, zbraní a dopravních prostředků.
- materiál mobilních ZJ nesmí být zničen, nutno použít pro raněné a nemocné
- stavby a materiál stálých ZJ – musí sloužit původnímu účelu, naložit nimi jinak lze jen v případě naléhavé vojenské nutnosti a při zabezpečení péče o hospitalizované

Civilní zdravotnická jednotka v moci okupační mocnosti (OkM)

- OkM musí obyvatelstvu zajistit zdravotnickou péči – zdravotnickému personálu poskytne materiál a veškerou pomoc

- OkM nemůže zabavit civilní ZJ či nutit její personál k jiné práci, pokud je ZJ nutná pro výše uvedenou péči a pro péči o již léčené.
- ostatní ZJ lze zabavit (přechodně) jen pro nezbytně nutné zdravotnické potřeby raněných vojáků OkM či válečných zajatců.
- civilní ZP – volnost pohybu (pro výkon činnosti) – dodržuje kontrolní a bezpečnostní opatření OkM

Úkoly civilního obyvatelstva, NSČK a jiných pomocných společností

- civilní obyvatelstvo respektuje raněné (včetně nepřátel), nedopouští se násilí
- NSČK (či jiným humanitárním organizacím) nesmí být bráněno ve sběru a péči o raněné (právo iniciativy NSČK)
- civilní obyvatelstvo a pomocné organizace lze k pomoci vyzvat

Identifikace zdravotnických jednotek a personálu

- ZJ a ZP musí být identifikovatelné [\[29\]](#)

K jejich identifikaci se používá:

- **rozeznávací znak** – červený kříž nebo červený půlměsíc na bílém poli (dále jen ČK)
- rozeznávací signál pro zdravotnická letadla – přerušované modré světlo
- rozeznávací radiový signál zdravotnického transportu
- vojenský ZP (mimo (i)2) – průkaz totožnosti označený ČK. Oděv opatřen ČK (náramenní páska, pokrývka hlavy). Nosí vždy.
- ZP typu (i)2 – ve vojenských dokladech vyznačena příslušnost k ZP, náramenní pásku nosí jen při výkonu zdravotnické služby
- civilní ZP na okupovaných územích, územích zasažených bojem či v nebezpečí boje, užívá průkazu totožnosti a ve službě oděvu označeného ČK.

- průkazy totožnosti ZP – ověřené vládou uznanou autoritou. Jsou jednotné, smluvní strany si sdělí vzory.
- ZJ a transporty a veškerý materiál^[30] – viditelně označeny ČK (vlajka, nátěr, přiměřená velikost). Užití rozeznávacích signálů je dobrovolné.

Pravidla pro užití rozeznávacího znaku, signálu:

Smí užívat výlučně:

a) v míru

- MVČK a MF ČK&ČP
- vojenská zdravotnická služba k označení ZJ, ZP a materiálu
- NSČK při činnostech v souladu s rezolucemi Mezinárodních konferencí ČK&ČP^[31].
- výjimečně (s výslovným souhlasem NSČK) k označení vozidel a zařízení poskytujících bezplatnou zdravotní péči

b) za války

- **ochranná funkce**
 - MVČK a MF ČK&ČP
 - vojenské i civilní ZJ a transporty (zde uvedené) k ochraně zařízení, materiálu a personálu.
- **identifikační funkce:** NSČK i při činnostech, které nejsou ŽÚ chráněny, avšak jen tak, aby nevytvářel dojem, že jde o činnost ŽÚ chráněnou (velikost, umístění)^[32].

Každé jiné použití je jak v míru, tak za války **zakázáno** (za války se může jednat i o vážné porušení ŽÚ – válečný zločin) a musí být stíháno.

Zdravotnické transporty (ZT) – druh ZJ

- výlučně k dopravě a ošetřování raněných, nemocných a trosečníků

- požívají stejné ochrany jako ZJ (včetně jejího přerušení – např. doprava zbraní, aj.)

Sanitní letadla

- označena ČK a národním znakem
- v oblasti mimo kontrolu nepřítele mohou létat kdekoli (nutno předem oznámit). Na požádání je povinno přistát k prohlídce – provede se bezodkladně se zřetelem ke stavu raněných. Má-li charakter ZT, pokračuje v letu. Jen tehdy, nemá-li charakter ZT, bude zadrženo, osádka internována, ranění ošetřeni (na náklady strany, k níž náleží) není-li opačné dohody s **oběma** zneprátelenými stranami.
- v oblasti pod kontrolou nepřítele – jen s předchozím **souhlasem** a dohodnutým letovým plánem. Vlétno-li bez souhlasu, nebo se odchýlí od plánu, musí informovat nepřítele a uposlechnout případné výzvy k přistání (poskytne se přiměřený čas ke splnění) a prohlídce – prohlídka se provede bezodkladně, neohrozí zdravotní stav raněných. Potvrdí-li se charakter ZT - pokračuje v letu. Je-li porušen - je (a jen tehdy) zadrženo (další postup - jako zadržená ZJ a ZP).

Nemocniční (sanitní) lodi (NL)

- bílá barva, rozeznávací znak, národní vlajka
- jména a popis se druhé straně sdělí 10 dní před použitím
- NL má právo odplout z obsazeného přístavu
- NL nesmí být ukořistěny, mohou být z vážných důvodů zadrženy na 7 dní
- lodi lze nařídít kurs – nesmí být v rozporu se zájmy zdraví raněných
- strany v konfliktu mohou dosadit na své lodi neutrálního pozorovatele k zajištění plnění podmínek ZT
- prohlídky - probíhají analogicky jako u letadel
- strany mohou oslovit kterékoli plavidlo, aby vzalo na palubu raněné, nemocné a trosečníky – této žádosti musí plavidlo vyhovět – požívá pak ochrany jako NL
- každá válečná loď může požadovat po kterékoli NL vydání (jen) vojenských osob nepřátelské strany – této žádosti musí být vyhověno za předpokladu, že stav raněných umožní transport a že válečná loď je vybavena zdrav. zařízením

Nezvěstné osoby

- ihned dovolí-li to okolnosti pátrá každá strana po osobách prohlášených nepřítelem za nezvěstné
- žádosti a zjištěné informace se předávají Ústřední pátrací agentuře MVČK
- strany se vynasnaží dohodnout o vytvoření pátracích skupin, příp. jejich doprovodu

Pozůstatky zemřelých (viz též části II.2 [úmrtí zajatců] a II.3 [úmrtí internovaných])

- všechny hroby zemřelých v důsledku OK budou chráněny a udržovány
- jakmile to okolnosti a vztahy mezi zeměmi dovolí, dohodnou se strany o:
 - přístupu příbuzných a registračních pracovníků k hrobům
 - ochraně a údržbě hrobů
 - usnadnění navrácení pozůstatků
- nedojde-li k dohodě o údržbě či vrácení ostatků, lze po 5 letech od sdělení podřídit hroby vnitrostátnímu zákonodárství (musí být předem oznámeno), není-li exhumace z vážného veřejného zájmu či vyšetřování nutná dříve (musí být předem oznámeno)

2. VÁLEČNÍ ZAJATCI

(3.ŽÚ a I.DP část III. oddíl II.)

a) Status kombatanta a válečného zajatce

Ozbrojené síly (OS)

se skládají ze všech **organizovaných** ozbrojených sil, skupin a jednotek, které:

- jsou pod vedením osoby odpovědné orgánu (vládě) dané bojující strany [\[33\]](#)
- mají vnitřní disciplinární systém (který mj. zachová ŽÚ a další normy MHP)

Zahrne-li strana složky veřejného pořádku či jiné do svých OS, uvědomí o tom druhou stranu.

Poznámka: OS tedy nezahrnují pouze pravidelnou armádu, dobrovolnické sbory, ale i např. partyzánské jednotky.

Kombatanti, váleční zajatci

- každý příslušník OS vyjma ZP (a duchovních) se označuje jako **kombatant**[\[34\]](#)
- kombatant má **právo** účastnit se nepřátelské činnosti
- kombatant v moci nepřítele se stává **válečným zajatcem** (dále jen „zajatec“)
- kombatant má **povinnost** odlišovat se od civilního obyvatelstva (minimálně při útoku či přípravě na útok). Pokud se v důsledku povahy bojové akce nemůže odlišit, neztratí status kombatanta za předpokladu, že nosí otevřeně zbraň:
 - během každého vojenského střetnutí
 - během doby, kdy ho může spatřit nepřítel při přípravě útoku

Při nesplnění **nemá** po zajetí[\[35\]](#) status válečného zajatce, požívá však všech výhod určených zajatcům souzeným za přečin.

- u pravidelných ozbrojených sil se předpokládá nošení uniformy
- kombatant má **povinnost** zachovávat MHP. Při nesplnění má po zajetí status zajatce, avšak bude za porušení stíhán.
- status kombatanta mají dále obyvatelé dosud neokupovaného území, kteří se (byť neorganizovaně) chopí zbraně proti okupantům, za předpokladu, že:
 - nosí zbraň otevřeně
 - zachovávají MHP
- status válečného zajatce mají dále:
 - zdravotnický personál dle II.1 typu (i)2

- civilní doprovod OS – členové leteckých a lodních posádek, váleční dopisovatelé, pracovní oddíly ap. – musí mít pověření a průkaz příslušníka doprovodu OS

- členové OS okupované země, pokud je okupační moc internuje

- status válečného zajatce **nemá**:

- vyzvědač dopadený při vyzvědačské činnosti[36]. Vyzvědačem není ten příslušník OS, který nosí příslušnou uniformu (rozvědčík), nebo pokud bydlí na okupovaném území a informace nezískává podvodně či tajnými metodami - ti mají na status zajatce nárok.

- žoldnéř (nemá nárok ani na status kombatanta) – tj. osoba, která je najata v zahraničí, není občanem bojující strany, jejím motivem je odměna (vyšší, než běžné služné), není příslušníkem oficiální vojenské mise.

- žádá-li osoba o statut zajatce a je-li pochybnost – rozhodne tribunál, do rozhodnutí se považuje za zajatce. Toto rozhodnutí má předcházet soudu za případný přečin v souvislosti s válečnou akcí. Soudu se účastní delegát OM[37].

b) Pravidla pro zacházení s válečnými zajatci[38]

- doba ochrany zajatců: od upadnutí v moc nepřítele až do repatriace

- zajatci jsou v moci **mocnosti**[39] – ne jednotlivců či oddílů.

- zajatce lze přesunout jen ke smluvní straně ŽÚ (původní mocnost zůstává nadále zodpovědná za dodržování podmínek ŽÚ)

- zachovávají si plnou občanskou způsobilost[40], musí být chráněni před urážkami či zvědavostí veřejnosti

- zajatec má nárok na zaopatření a zdravotní péči zdarma

Počátek zajetí

- při výslechu je zajatec povinen udat pouze jméno, datum narození, matriční číslo a hodnost (odmítne-li sdělit, lze mu pouze omezit výhody poskytované jeho hodností či nad rámec ŽÚ). Tyto údaje musí být uvedeny v průkazu totožnosti vydaném vlastní stranou, který nesmí být zajatci odebrán. Nemá-li zajatec takový průkaz, vystaví mu mocnost držící zajatce náhradní.

- je zakázán každý nátlak k získání jakýchkoli informací

- u zajatců, kteří nemohou vypovídat, je mocnost, jež jej zajala, povinna totožnost zjišťovat
- v držení zajatce zůstávají svršky (nejen uniforma) a osobní věci s výjimkou výzbroje, koně a vojenských dokumentů. Zejména tedy zůstává:
 - průkaz totožnosti
 - přilba a ochranné prostředky
 - věci osobní potřeby a potraviny
 - hodnostní označení a vyznamenání (s právem nosit)
 - peníze (výjimečně a jen na rozkaz důstojníka a proti řádné stvrzence lze odebrat; zapíše se na účet zajatce (viz dále))
 - cenné věci (lze odebrat jen z bezpečnostních důvodů a postupem jako u peněz)

Odebrané peníze a cenné věci jsou řádně evidovány a vydají se při propuštění.

Odsun do tábora

- co nejdříve odsunout do bezpečné vzdálenosti od bojového pásma
- odsun proběhne lidsky, za podmínek minimálně jako pro vlastní OS (včetně zajištění bezpečnosti, stravy, ošacení, zdravotní péče)
- nelze-li zajatce vzhledem k bojové situaci takto odsunout, musí být **propuštěn**
- sestaví se neprodleně seznam odsunutých zajatců

Internace

- mocnost držící zajatce je má právo internovat^[41]. Zajatce lze na slib propustit, vlastní mocnost mu však v tom případě nesmí zadávat úkoly ani přijmout jeho služby
- zajatec má právo na volný pohyb po táboře – nelze jej uvěznit či zakázat vycházení (s výjimkou trestních či disciplinárních sankcí (viz dále))

- veškeré náklady internace (pobyt, strava, ošacení, lékařská péče a pomůcky) nese MDZ

Tábory válečných zajatců (TVZ)

- strany si sdělí jejich umístění, označí viditelně **PG** nebo **PW**[\[42\]](#) (vyhrazeno jen pro TVZ)
- TVZ nesmí být v místech ohrožených palbou ani v blízkosti vojenských objektů (živý štít)
- nelze oddělovat zajatce téže strany, národnosti bez jejich souhlasu
- TVZ musí být hygienicky a zdrav.nezávadné, vhodné podnebí
- TVZ musí být pevné stavby
- TVZ musí být vybaven protiletadlovými a protichemickými kryty (jako vlastní obyvatelstvo MDZ)

Potřeby válečných zajatců

- Ubytování – stejné jako u vlastních vojáků (zejména ložní prádlo, otop, osvětlení, sucho), oddělené ložnice mužů a žen
- Strava – zabránit ztrátě váhy a poruchám výživy (množství, jakost, rozmanitost), pracují-li – přiměřeně zvýšená dávka
 - zajatci mohou pracovat v kuchyních
 - zajatci si mohou pěstovat potraviny
 - **zákaz** hromadných disciplinárních opatření týkajících se stravy
- Ošacení – dostatečné, odpovídající podnebí; pravidelné obnovování
 - lze užít ukořistěné uniformy (vyhovují-li klimatu)
 - při práci – poskytně se vhodný pracovní oděv

- Kantina TVZ – potraviny, předměty běžné potřeby, mýdlo, tabák, ap.
- ceny – nepřesáhnou obvyklé ceny
- zisk – fond pro potřeby zajatců

Hygiena a lékařské ošetření

- MDZ má povinnost všech opatření k zajištění hygieny a zdraví – zejména:
 - sanitární zařízení a lázně udržované v čistotě
 - mýdlo k mytí i praní
 - čas pro zajištění hygieny
- zdravotní péče – přiměřená stavu (dle zásad lékařské etiky), včetně např. protéz, výcviku osleplých zajatců, atd. – viz část II.1.
- v každém táboře – táborev nemocnice
 - personál: nejraději zdravotnický personál vlastní strany – respektuje disciplinární řád TVZ (viz I.1 – ZJ v moci nepřítel). MDZ je povinná poskytnout personálu potřebnou pomoc. Lze využít i zdravotníky z řad zajatců – těm nebude ukládána jiná práce.
 - vážný zdravotní stav – léčení ve vojenské či civilní nemocnici MDZ
- každý zajatec má kdykoli právo na lékařskou prohlídku
- preventivní prohlídky - nejméně 1x měs. (váha, čistota, infekce)
- vydání osvědčení (druh zranění, nemoci, ošetření, doba léčby). Kopii zaslat Ústřední informační kanceláři válečných zajatců.

Náboženství, duševní a tělesná činnost

- místnosti pro bohoslužby, právo účasti na bohoslužbách (při respektování disciplinárního řádu)

- vojenští duchovní – rozdělit podle víry nebo národnosti. Mají právo korespondovat s církevními úřady. Pro duchovní službu – využít i duchovní z řad zajatců
- není-li duchovní, může jeho úkoly plnit duchovní podobné konfese nebo kvalifikovaný laik (podléhá schválení MDZ a církevního úřadu)
- podporuje se činnost duševní, výchovná, sportovní – poskytnou se prostory a vybavení. Zajatci mají možnost cvičení, sportů, her.

Disciplína

- každý tábor podléhá přímé pravomoci **důstojníka** (pravidelných OS MDZ). **Zodpovídá** pod vládním dohledem za dodržování ŽÚ (včetně podřízených).
- zajatci s výjimkou důstojníků zdraví důstojníky MDZ včetně vnější úcty
- zajatci-důstojníci^[43] zdraví jen vyšší a velitele TVZ
- text 3.ŽÚ vyvěšen v každém TVZ (v jazyce, jemuž rozumějí)
- vyhlášky o disciplíně – též
- všechny povely a rozkazy se vydávají v jazyce, jemuž zajatci rozumějí
- užití zbraně proti zajatci (např. útěk) je krajní prostředek – nutná výzva

Hodnosti válečných zajatců

- sdělí si strany na začátku nepřátelství – zaručí stejné nakládání s zajatci téže hodnosti
- MDZ uzná povýšení (na základě oficiálního sdělení)
- se zajatci se nakládá přiměřeně hodnosti a věku
- důstojníci (a na roveň postavení) požívají zvláštních ohledů – zajištěna obsluha přidělením vojinů z řad zajatců

Přesuny válečných zajatců

- podmínky – jako odsun

- nesmí být na úkor zdraví (nemocní-jen z bezpečnostních důvodů), nesmí ztížit následnou repatriaci
- evidence přesouvaných osob
- blíži-li se fronta – přesun **jen** pokud hrozí větší nebezpečí, než při přesunu
- přesun se včas úředně vyhlásí včetně nové adresy
- zajatci si mohou vzít všechny osobní věci a zásilky; nad 25 kg – hromadně

Práce válečných zajatců

- MDZ je oprávněna tělesně způsobilým vojákům přikázat práci
- od hodnosti rotmistra (včetně) – jen práce dozorčí
- důstojníci – žádná práce (na požádání jim bude přidělena vhodná práce)
- povolené práce pro zajatce:
 - správa, zařízení a údržba tábora
 - zemědělství, služba v domácnosti, obchodní a umělecká činnost. Těžba, lehký průmysl, doprava, stavby, veřejné služby – nesmí mít **vojenskou povahu nebo určení**
 - nesmí být přikázána práce v nezdravých, nebezpečných podmínkách (odminovávání) nebo pro vojenskou osobu ponižující
- zajištěny vhodné pracovní podmínky (ubytování, ošacení, výcvik, výstroj) minimálně stejné jako pro civilní pracující včetně zásad bezpečnosti a ochrany zdraví při práci
- prac.doba (včetně dopravy) nepřesáhne civilní, minimálně 1h přestávka za směnu, minimálně 1 den volna týdně, minimálně 8 souvislých dní volna v roce
- pracovní úraz – veškerá péče. Vydá se potvrzení (velitel, lékař TVZ), kopii zaslat Ústřední informační kanceláři válečných zajatců (ÚIK VZ)
- pravidelné prohlídky prověřující pracovní schopnost
- pracovní oddíl je administrativní součástí TVZ, má analogický režim, velitel odpovídá za dodržování režimu. Denní seznam – k dispozici delegátům OM, MVČK

- za každou práci zajatcům náleží spravedlivá mzda

Peněžní příjmy válečných zajatců

- každému zajatci se vede **účet** (příjmy, výplaty, poukazy)
 - každá položka – podpis zajatce či důvěrníka válečných zajatců
 - zajatci mají právo výpisů
 - OM má právo kontroly
- lze stanovit maximální hotovost, kterou může zajatce mít u sebe (ostatek na účet)
- MDZ vyplácí zajatcům měsíční zálohy platu (jde k tíži mocnosti zajatce). Výše – dohodou mocností, dle hodnoty, ne nižší, než náleží ozbrojeným silám MDZ
- MDZ přijímá a rozděluje finanční poukazy zasláné z jejich země
- zajatci jsou oprávněni přijímat finance. Poukazovat platy do vlasti mohou přímo nebo prostřednictvím sdělení OM (na jeho základě vyplatí vlastní strana)
- po skončení zajetí – potvrzení o přebytku. Účty všech zajatců (včetně zemřelých či uprchlých apod.) se zašlou vlastní straně zajatců, ta přebytek dotyčnému vydá
- platy učiněné jménem dané mocnosti, výplaty přebytků, proplácení poukazů, pracovní úrazy aj. tvoří předmět jednání stran po skončení nepřátelství
- nebyly-li vydány peníze či cennosti – zdůvodněná informace ÚIK VZ

Styky válečných zajatců s vnějším světem

- ihned po zajetí MDZ oznámí zajatci, jejich mocnosti (prostřednictvím OM) opatření k realizaci styku
- MDZ umožní každému zajatci po příchodu do tábora, lazaretu, přesunu do jiného tábora neprodleně zaslat informační lístek (fakt zajetí, adresa TVZ, zdravotní stav) rodině a ÚIK VZ. Neprodleně odeslány, nesmí být zdrženy.

- zajatec může odesílat min. 2 dopisy a 4 lístky měsíčně (omezit lze **jen** z technických důvodů po souhlasu OM)
- cenzura je přípustná, neprodleně a jen jednou stranou.
- prohlídky zásilek – v přítomnosti zajatce či důvěrníka – nesmí poškodit obsah
- **nelze** (ani z disciplinárních důvodů) omezit došlou korespondenci
- zajatci mohou přijímat (poštou či humanitárními zásilkami) potraviny, šatstvo, léky, literaturu, náboženské a sportovní předměty ap., což nezbavuje MDZ jejich povinností v zaopatření zajatců.
- podmínky zasílání zásilek – dohoda stran, nesmí vést k odkladům. Nesmí omezovat činnost delegátů OM a MVČK při poskytování hromadných zásilek.
- pomocné zásilky, korespondence a finanční poukazy – osvobozeny od poštovného
- nelze-li (pro válečné operace) přepravovat zásilky a korespondenci, mohou ji zajistit OM, MVČK (či jiná nestranná organizace schválená bojujícími stranami). Vozidla poskytnou smluvní strany, povolí průjezd. Takto lze též přepravit korespondenci mezi ÚIK VZ a národními IK VZ a styk OM, MVČK s delegáty či bojujícími stranami.
- plné moce a závěti má zajatec právo odesílat i přijímat prostřednictvím OM či ÚIK VZ, MDZ zajistí ověření podpisů a porady s právníkem.
- MDZ vyjde vstříc humanitárním a náboženským organizacím při pomoci zajatcům (rozdílení pomocných zásilek a potřeb (sportovní, náboženské, zábavné). Počet těchto organizací lze omezit (vyjma MVČK).

Žádosti, stížnosti válečných zajatců

- zajatec je oprávněn podávat žádosti, stížnosti ve věcech režimu (v TVZ, pracovním oddíle ap.) vojenským úřadům MDZ.
- ve věcech porušení režimu ŽÚ se může (přímo či přes důvěrníka) obrátit na zástupce OM (MVČK)
- tato práva nelze omezit, netvoří kvótu dopisů
- nelze (ani při jejich neopodstatněnosti) nijak zajatce postihnout

- důvěrníci mohou OM zasílat situační zprávy

Samospráva válečných zajatců

- na všech místech, kde jsou zajatci (tábor, pracovní oddíl), zastupují zajatce před vojenskými úřady, OM, MVČK aj. organizacemi **důvěrníci**.
- v táboře bez důstojníků, je důvěrník každého půl roku tajně volen
- v táboře důstojníků nebo smíšeném je důvěrníkem nejstarší, nejvyšší hodnosti, jeho poradci jsou voleni důstojníky (v důstojnickém táboře) resp. ostatními (ve smíšeném).
- důvěrník musí být téže národnosti (každá národnostní skupina má vlastního)
- voleného důvěrníka schvaluje MDZ, odmítnutí zdůvodní OM
- v pracovních táborech plní správní úkoly důstojníci-zajatci téže národnosti jmenovaní MDZ.
- důvěrník dále dbá o tělesné, morální a duševní blaho zajatců, vytvoří-li zajatci mezi sebou organizaci vzájemné pomoci, náleží do příslušnosti důvěrníka
- důvěrník může navštěvovat všechna místa zajatců, zajatci se s ním mohou radit
- důvěrník není **jen z titulu** funkce odpovědný za činy zajatců[44]
- důvěrník je osvobozen od práce
- důvěrník má úlevy pro písemný a telegrafní styk s příslušnými orgány, s lékařskými komisemi, s důvěrníkem hlavního tábora apod.
- důvěrník jmenuje své pomocníky - přiměřená volnost pohybu
- důvěrník nesmí být přemístěn před ustavením nového (čas na uvedení do problematiky)
- MDZ může z vážných důvodů důvěrníka odvolat – zdůvodní OM

Trestní a disciplinární opatření

- * **Všeobecná část**

- zajatci jsou podrobeni zákonům a řádům platným pro OS MDZ
- MDZ je oprávněna stíhat a trestat **jen** přečiny proti těmto normám, pokud to neodporuje zásadám zde uvedeným
- pokud (dle norem OS MDZ) je čin trestný pro válečného zajatce a ne pro příslušníka OS, lze zajatce stíhat jen disciplinárně
- upřednostňuje se postih disciplinární před soudním
- zajatce soudí pouze vojenské soudy (pokud existují)
- soud se musí řídit obecně uznanými zásadami soudního řízení – viz dále
- ustanovení této ŽÚ se vztahuje i na činy spáchané před zajetím
- zajatec může být trestán jen jednou za tentýž čin
- tresty nesmí přesáhnout sazby pro vojenské osoby MDZ, nejnižší výměra se nemusí dodržet, nakládání nesmí být přísnější než pro příslušníky OS MDZ
- žena nesmí být trestána přísněji než muž
- vždy se bere v úvahu:
 - zajatec není k MDZ vázán závazkem věrnosti
 - zajatec se v její moci ocitl nezávisle na své vůli
- nelze vyslovit ztrátu hodnosti
- po odpykání trestu je s zajatcem zacházeno jako s ostatními – jen u **nezdařeného** útěku lze zavést zvláštní dohled

Disciplinární tresty

jsou pouze:

- pokuta do 50% zálohy platu a mzdy
- odnětí výhod poskytovaných nad rámec 3.ŽÚ

- pracovní povinnost do 2h denně (a ne důstojníkům)
- uvěznění v táboře
- podmínky výkonu disciplinárních trestů nesmí být nelidské
- žádný trest (ani za více činů) nepřekročí 30 dní
- mezi tresty delšími 10 dní musí být minimálně 3 denní odstup
- vazbu na obviněného z disciplinárního provinění lze uvalit jen umožňují-li to normy pro příslušníky OS MDZ nebo z důvodu disciplíny v táboře. Maximálně trvá 14 dní.
- přečiny se vyšetřují bezodkladně, trest nastoupí do 1 měsíce od rozhodnutí
- zajatec musí být seznámen s obviněním, má právo se hájit, předvolat svědky, má právo na tlumočnicka
- rozhodnutí se sdělí dotyčnému zajatci a důvěrníkovi
- disciplinární trest vynáší pouze důstojník nadaný disciplinární pravomocí (velitel TVZ nebo pověř.zástupce)[\[45\]](#).
- velitel TVZ vede rejstřík disciplinárních trestů – k nahlédnutí delegátům OM
- disciplinární řízení ani výkon trestu nelze svěřit zajatcům
- trest vězení:
 - vykoná se v TVZ (ne ve věznicích), místo odpovídá hygienicky, podmínky pro osobní hygienu
 - odděleně důstojníci
 - odděleně muži a ženy
 - uvěznění znamená **pouze** omezení volnosti pohybu v táboře. Všechna ostatní práva zůstávají – jen lze odložit výdej balíků a finančních poukazů.

Útěk válečných zajatců

- zdařilý:

- dostihne-li svých (spojeneckých) OS nebo
- opustí-li území MDZ nebo
- vstoupí-li na loď pod vlajkou své (spojenecké) strany (pokud tato loď není pod kontrolou MDZ)
- je-li zajatec znova zajat, nesmí být za zdařilý útěk nijak stíhán^[46]
- nezdaří-li se útěk je zajatec odevzdán příslušným **vojenským** úřadům; oznámí se vlastní straně zajatce. Trest jen disciplinární – i při opakovaném pokusu (eventuelně zvýšený dohled v táboře)
- trestné činy při útěku (spáchané pro jeho usnadnění) neobsahující násilí proti osobám (falešné doklady, civilní oděv, krádež bez vlastního obohacení aj.) – jen disciplinární trest
- pomoc k útěku – jen disciplinární trest
- akt útěku není přitěžující okolností při stíhání za související činy

Soudní stíhání

- možné jen na činy **trestné dle zákonů MDZ a mezinárodních norem**
- zajatci a OM musí být informováni, za jaké činy může být uložen trest smrti. Po té nemůže MDZ (bez dohody s vlastní stranou zajatců) rozšířit na další.
- trest smrti nelze vynést, nebyl-li soud výslovně upozorněn na to, že zajatec není k MDZ vázán věrností a že je v její moci nezávisle na své vůli
- trest smrti nelze vykonat do 6ti měsíců od informování OM
- procesní zásady nesmí být méně výhodné než v případě vojenských osob MDZ a musí vyhovovat ustanovením ŽÚ

Další zásady:

- řízení probíhá bez průtahů
- vyšetřovací vazba – jen je-li možná pro obviněné vojenské osoby MDZ, maximálně 3 měsíce, během vazby zajatec požívá všech práv, jako při disciplinární trestu

- ochranné mocnosti musí být nejméně 3týdny (od doručení) před zahájením soudu sděleno:

- nacionálne zajatce
- místo zadržení
- popis žaloby včetně použitých zákonných ustanovení
- datum a místo zahájení soudu

Jinak **nelze jednání zahájit.**

- obviněný má právo na:

- kvalifikovaného obhájce (volí si zajatec či OM), není-li stanoven – přidělí MDZ obhájce ex offa

- pomoc svých druhů – zajatců

- tlumočnicka

- obhájce má právo na volné návštěvy obviněného (beze svědků), 2 týdny na přípravu obhajoby

- obžaloba a spisy se poskytnou obviněnému a obhájci k prostudování v jazyce, jemuž rozumějí

- OM má právo být přítomna jednání (není-li uzavřené z důvodů státní bezpečnosti)

- musí být možnost opravných prostředků

- o každém rozsudku musí být informováni: OM, zajatec, důvěrník

- nabude-li rozsudek moci, nebo vynesla-li 1. instance trest smrti, zašle se OM úplný rozsudek, přehled o vyšetřování, hlavním líčení, obžalobě, obhajobě a adresa ústavu, kde bude trest vykonán.

- tresty se vykonávají minimálně za podmínek pro vojenské osoby MDZ, odpovídají zásadám lidskosti a hygieny. Právo na stížnosti a žádosti, lékařské ošetření, korespondenci, styk s důvěrníkem a OM jsou zachovány.

Přímá repatriace a nemocniční ošetření v neutrální zemi

- MDZ má povinnost vrátit do vlasti (repatriovat) (ne proti jejich vůli) zajatce ve vážném zdravotním stavu (dle odhadu se do 1 roku neuzdraví) a zajistit schopnost přepravy
- strany v konfliktu se vynasnaží zajistit nemocniční ošetření v neutrální zemi zajatcům ve vážném zdravotním stavu a repatriovat nebo internovat v neutrální zemi zajatce dlouho zajaté
- hned po vzniku nepřátelství se ustaví smíšené lékařské komise (SK), jejich řád je přílohou 3. ŽÚ
- SK rozhoduje o repatriacích resp. léčení v neutrální zemi
- návrhy SK mohou podávat kromě orgánů MDZ též lékař TVZ, důvěrník, organizace pečující o zajatce a též sami zajatci.
- ustanovení tohoto odstavce se nevztahuje na sebepoškození
- nevykonaný disciplinární trest není překážkou repatriace či nemocničního ošetření.
- nikdo z repatriovaných nesmí nastoupit znova aktivní vojenskou službu

Repatriace po skončení nepřátelství

- zajatci musí být po skončení aktivního nepřátelství **bezodkladně** repatriováni
- není-li jiné dohody, každá MDZ sestaví a provede repatriční plán
- plánovaná opatření se oznámí zajatcům
- repatriace se děje za analogických podmínek jako přesun, s tím, že se zajatci vracejí cenné předměty a finance (nebo se zašlou IK zajatcovy strany)
- zadrženi jsou pouze vyšetřovaní z trestného činu, zajatci ve výkonu trestu za trestné čin (strany si sdělí jejich jména)
- zřídí se komise pro nalezení roztroušených zajatců
- náklady na repatriaci se dělí mezi země (mezi je státní hranice)

Úmrtí válečných zajatců

- každý zemřelý bude lékařsky ohledán
- každé násilné úmrtí zajatce (způsobené jiným zajatcem, stráží aj.) a neznámé příčiny smrti musí být úředně vyšetřeny MDZ
- MDZ ihned informuje OM včetně výpovědí svědků
- MDZ má povinnost trestně stíhat eventuální zavinění
- závěti zajatců – sepsány dle zákonů vlastní země – ta je povinna tyto předpisy sdělit MDZ
- na žádost zajatce či po jeho smrti se závět zašle OM a kopie ÚIK
- úmrtní listy či seznamy zemřelých (obsahující nacionále, příčinu smrti, místo hrobu) se zašlou IK VZ
- zpopelnění: jen z vážných důvodů (uvést do seznamu) nebo dle zajatcova náboženství
- pohřeb proběhne s úctou pokud možno způsobem dle zajatcova náboženství
- hromadné hroby budou použity jen výjimečně – z neovlivnitelných důvodů
- hroby budou chráněny, udržovány a označeny
- MDZ zřizuje správu hrobů válečných zajatců (evidence, údržba)
- seznam hrobů se zašle mocnosti zajatců

Informační kancelář a Ústřední informační kancelář pro válečné zajatce

- * Informační kanceláře válečných zajatců
 - ihned s vypuknutím konfliktu a při každé okupaci zřizují všechny strany oficiální Informační kancelář pro zajatce v její moci (IK VZ)
 - IK VZ zřídí i nezúčastněné země, pokud přijaly komatanty
 - zajatce lze užít jako personál IK VZ, za správnost údajů odpovídá však MDZ
 - MDZ poskytuje IK VZ všechny informace o zajatcích uvedené výše

- příslušné úřady MDZ hlásí IK VZ všechny změny (propuštění, repatriace, útěk, hospitalizace, úmrtí) a každotýdenně údaje o zdravotním stavu vážně nemocných
- všechny informace vydávané IK VZ obsahují přesnou identifikaci zajatce (jméno, hodnost, rodiče, rodné číslo, státní příslušnost), osobu, jež má být zpravena, adresu korespondence zajatce.
- IK VZ odpovídá na dotazy ohledně zajatců a získává potřebné informace
- IK VZ předává tyto informace bezodkladně zúčastněným mocnostem prostřednictvím jednak ÚIK VZ a jednak OM
- IK VZ shromažďuje a odesílá všechny důležité osobní věci (včetně peněz a cenností, listin zanechaných zajatci) zúčastněným mocnostem (přesné soupisy). Ostatní osobní svršky si předají přímo zúčastněné strany.

* Ústřední informační kancelář (ÚIK)

- ÚIK se zřizuje v neutrální zemi
- organizaci může navrhnout MVČK^[47]
- ÚIK zejména soustřeďuje všechny zprávy o VZ
- zprávy opatřuje úřední i soukromou cestou
- získané informace bezodkladně zasílá kanceláři zajatcovy země
- financují zúčastněné mocnosti
- IK jednotlivých zemí i ÚIK jsou osvobozeny od poštovních tarifů

Dohled nad dodržováním

provádějí delegáti OM a MVČK, přitom jsou oprávněni:

- navštívit všechna místa, kde se zajatci zdržují či pracují
- hovořit se zajatci beze svědků

Volba místa, počet ani délka návštěv nesmí být omezena.

3. CIVILNÍ OBYVATELSTVO

(4.ŽÚ a I.DP část IV. oddíl I. a II.)

Základní zásada:

Bojující strany jsou vždy **povinny rozlišovat** mezi civilním obyvatelstvem a příslušníky ozbrojených sil a mezi objekty civilními a vojenskými – válečné operace jsou přípustné **jen proti vojenským objektům a kombatantům**.

Civilní osoby musí být chráněny **před každým aktem** násilí či zastrašování[48].

- **civilní osoba** – každá osoba, která není příslušníkem OS (dle II.2) ani obyvatel bojující proti okupantům. Tvoří civilní obyvatelstvo (dále jen „obyvatelstvo“)
- přítomnost jednotlivců jiného charakteru nezabavuje civilní obyvatelstvo civilního charakteru
- je-li pochyba, zda je osoba civilní, pokládá se za civilní
- **útok** – násilný čin proti nepříteli v útoku i obraně
- nic nelze vyložit jako ospravedlnění útoku na civilní osoby či objekty

Poskytuje se ochrana

- civilnímu obyvatelstvu **před útoky**
- civilním osobám **v moci cizí strany**.

a) Všeobecná ochrana proti účinkům války

Ochrana civilního obyvatelstva

- obyvatelstvo ani jednotlivé civilní osoby nesmí být **za žádných okolností předmětem útoku** s výjimkou doby přímé účasti na bojové akci (a **jen** této doby)

- zákaz útoků **nerozlišujících** mezi objekty civilními a vojenskými tj.:
 - jež nejsou zaměřeny na konkrétní vojenský objekt, nebo
 - používají prostředky či způsoby bojové činnosti, které nemohou být zaměřeny na konkrétní vojenský objekt, nebo
 - používají prostředky či způsoby bojové činnosti, jejichž účinky nelze omezit na konkrétní vojenský objekt a zasahují vojenské objekty i civilní objekty či osoby bez rozdílu[49]

Příklady:

- bombardování, kdy se za vojenský objekt považuje řada rozlišitelných vojenských objektů v oblasti, kde jsou civilní objekty nebo osoby
- útok, který může způsobit zranění či ztráty na civilních osobách či poškození civilních objektů, které převyší konkrétní a přímou vojenskou výhodu
- přítomnost a pohyby obyvatelstva nesmí být použity k ochraně vojenských objektů nebo k maskování vojenských operací – i při porušení jsou však strany povinny činit tzv. „preventivní bezpečnostní opatření“ (viz dále)

Ochrana civilních objektů

- vojenské objekty – **jen** ty, které jsou:
 - **účinným** příspěvkem k vojenským akcím a
 - jejichž destrukce, obsazení, neutralizace je v danou dobu **zjevnou** vojenskou výhodou[50]
- **civilní objekt** – každý jiný objekt
- při pochybnosti, zda objekt s obvykle civilním účelem (škola, dům, kostel, továrna, instalace) je využíván k podpoře válečných akcí, pokládá se za **civilní**
- žádný civilní objekt **nesmí být předmětem útoku**
- historické památky, umělecká díla, bohoslužebné budovy – nesmí být předmětem útoku, či jiných nepřátelských činů (vandalismus), ale ani využity k podpoře válečného úsilí

Ochrana objektů nezbytných pro přežití civilního obyvatelstva

- zákaz užít „vyhladovění“ obyvatelstva jako způsobu války
- zákaz znehodnocení potravin, zemědělských oblastí, dobytka, vodovodů, závlah ap. To neplatí pro objekty užívané výhradně nebo převážně pro OS (nesmí však dojít k ohrožení potřeb obyvatelstva).

Ochrana zařízení obsahujících nebezpečné síly

- **zákaz útoku** na tato zařízení (zejména přehrady, jaderné reaktory), i když jsou vojenskými objekty, pokud by mohl uvolnit nebezpečné síly a způsobit tak vážné ztráty na obyvatelstvu
- zákaz útoku na objekty v blízkosti zařízení obsahující nebezpečné síly (za stejných podmínek)
- v blízkosti lze umístit vojenský objekt jen pro obranu těchto zařízení
- zařízení obsahující nebezpečné síly lze označit třemi jasně oranžovými kruhy (není podmínkou ochrany)
- ochrana neplatí dodávají-li atomové elektrárny elektřinu pro pravidelnou, významnou a přímou podporu válečných akcí a je-li útok **jedinou** možností, jak ji zastavit (Nestačí tedy, aby zničení bylo jen zjevnou vojenskou výhodou!). Stejně tak, jsou-li přehrady mimo svou normální funkci využívány pro takovou podporu.

I v tomto případě platí:

- právo civilních osob na „preventivní bezpečnostní opatření“ a „ochrana životního prostředí“ (viz dále)
- povinnost učinit všechna praktická opatření k zabránění uvolnění nebezpečných sil

Ochrana životního prostředí

zákaz užít způsoby či prostředky války, které jsou určeny nebo mohou způsobit rozsáhlé a dlouhodobé poškození životního prostředí a tím ohrozit zdraví či životy obyvatelstva.

Preventivní bezpečnostní opatření

- * **při útoku**

Povinnost věnovat neustálou pozornost k šetření civilních osob a objektů tj. zejména:

- velení **všemi prostředky** ověří, že cílem jsou jen vojenské objekty a není proti nim zakázán útok
- prostředky a způsoby vedení útoku se volí tak, aby se **všemožně**[\[51\]](#) vyloučily (minimalizovaly) náhodné ztráty na civilních osobách a poškození civilních objektů
- útok bude **zrušen (odvolán)**, stane-li se zřejmým, že porušuje povolené zásady
- poskytnete se efektivní varování o útocích, jež mohou postihnout obyvatelstvo
- při volbě útoku na různé vojenské objekty za dosažením téže vojenské výhody – vybrat ten, který způsobí menší ohrožení civilních osob a objektů
- pro válečné operace na moři a ve vzduchu platí tytéž zásady

proti následkům útoku

bojující strany jsou v maximální míře povinny

- evakuovat civilní osoby v jejich moci z blízkosti vojenských objektů (nikoli deportovat! – viz „obsazená území“)
- neumísťovat vojenské objekty do obydlených oblastí
- učinit všechna opatření na ochranu civilních osob a objektů před nebezpečím z válečných operací (organizace CO, kryty, ap.)

Nehájené oblasti (NO)[\[52\]](#)

- zákaz útoku na nehájené oblasti
- NO (popis, označení) **prohlašuje** bojující strana, druhá potvrdí příjem
- za NO lze vyhlásit každé osídlené místo splňující (po celou dobu) tyto podmínky:
 - nenalézají se zde kombatanti, mobilní zbraně
 - stálé vojenské stavby se neužijí k nepřátelské činnosti
 - orgány a obyvatelé se zdrží nepřátelské činnosti

- neprovádí se akce na přímou podporu vojenských operací
- pořádkové síly mohou být přítomny
- vzájemnou dohodou lze podmínky zúžit
- při porušení podmínek – povinnost varovat (obecná ochrana zůstává)

Demilitarizované zóny

- zákaz válečných operací **obou** stran v zóně
- na zónách se **dohodnou** (přímo či prostřednictvím OM, v míru i za války) obě strany, nelze jednostranně zrušit
- podmínky pro demilitarizovanou zónu – stejné jako pro NO
- porušení podmínek – ztráta statusu, obecná ochrana zůstává

Civilní nemocnice

samozřejmě požívají zvláštní ochrany jako ZJ dle části II.1. (útok zakázán za všech okolností)

- v oblasti vojenských operací a na okupovaném území vede ředitelství každodenní soupis zdravotnického personálu
- zřídí-li okupační správa nemocnici, vydá ji osvědčení o uznání

Pomoc civilnímu obyvatelstvu

- týká se jakéhokoli než okupovaného území (viz dále) – např. obležené či obklíčené území, zázemí některé ze stran
- nepovažuje se za vměšování do konfliktu

každá smluvní strana:

- povolí (i nepříteli) volný **průjezd** zdravotnického materiálu, potravin, šatstva, povlaků, přístřeší a dalších nezbytností (vč. bohoslužebných předmětů) určených jen civilnímu obyvatelstvu, včetně humanitárních zásilek pro děti, rodičky, těhotné, za podmínek, že:

- nebudou zavezeny jinam
- nepřítel z nich nezíská výhodu pro hospodářství (uvolnění kapacit pro vojenské účely)
- může stanovit prohlídku, trasu i podmínky dohledu nad rozdělením (její OM, MVČK)
- součástí pomoci může být pomocný personál (především k přepravě a rozdělení pomoci – nesmí překročit meze poslán!)[\[53\]](#)
- zajistí bezpečnost konvojů a personálu
- umožní dopravit bez prodlení
- umožní z obklíčených či obležených území evakuaci raněných, nemocných a oslabených (rodičky) civilních osob

Korespondence

- každá civilní osoba na území strany v konfliktu má právo podávat zprávy rodinného charakteru rodinným příslušníkům, ať jsou kdekoli, a takové zprávy přijímat
- nelze-li korespondovat běžnou poštou (vlivem OK), obrátí se bojující strana na neutrálního prostředníka – Ústřední kancelář (viz dále), za pomoci NSČK
- lze nejvýše omezit určením standardních formulí z 25 slov a odesílání 1x za měsíc

Osoby škodící straně v konfliktu

- vyvíjí-li osoba činnost škodlivou pro bojující stranu – lze odebrat ty výhody, kterých lze zneužít
- právo na písemný styk lze zrušit jen vyvíjí-li osoba špionážní či sabotážní činnost (mimo to samozřejmě požívají Základních záruk)

b) Civilní osoby v moci cizí strany

- ochrany požívají:
 - občané **obsazené země** (viz „Obsazená území“)

- **cizinci** na území některé strany v konfliktu, s výjimkou občanů strany udržující s touto stranou diplomatické styky a občanů strany, která není smluvní stranou ŽÚ. Mezi cizince řadíme i uprchlíky bez státní příslušnosti, pokud se na území strany v konfliktu dostali před jeho vypuknutím[54]

- zákaz hromadných sankčních opatření
- zákaz plenění či nezákonného přisvojování si majetku
- zákaz terorizujících opatření
- zákaz vynucování informací
- mají právo se obracet na OM, na MVČK, NSČK země v níž jsou aj.
- kromě návštěv delegátů OM a MVČK (viz dále) se usnadní (pokud možno) návštěvy i jiných humanitárních či duchovních organizací

(i) **Cizinci na území bojující strany**

Opuštění území

- cizinec má právo opustit toto území (ať na počátku či v průběhu OK), vyjma státobezpečnostního zájmu zúčastněné mocnosti
- žádosti o opuštění - co nejrychleji vyřídit
- zamítnutí:
 - právo přezkumu soudem či správní komisí
 - nutno zdůvodnit OM
- osoba si může vzít peníze, přiměřené množství věcí a předmětů osobní potřeby
- odjezdy – zaručení bezpečnosti, hygieny, výživy

Režim na území bojující strany

- odpovídá v zásadě režimu cizinců v míru – minimálně:
 - mohou přijímat individuální i hromadnou podporu

- lékařská péče – ve stejné míře jako občanům zúčastněné země
- svoboda náboženství
- z kraje ohroženého válečným nebezpečím se mohou přestěhovat tak jako občané zúčastněné země
- dětem do 15 let, těhotným a matkám malých dětí – přednostní zacházení v míře jako příslušníkům zúčastněné země
- ztratí-li cizinec v důsledku konfliktu svou obživu – bude umožněno nalézt novou práci za podmínek jako pro občany zúčastněné země (podpora)
- nemůže-li v důsledku kontrolních opatření, jimž je podroben, zajistit výživu sobě a závislým osobám - poskytne ji zúčastněný stát
- eventuální pracovní povinnost – jako pro občany zúčastněné země
- jde-li o příslušníka nepřátelské strany – jen činnosti nesouvisící s válečnými akcemi (tj. ne např. válečná výroba, ale práce v zemědělství či službách)
- podmínky práce (mzda, bezpečnost a ochrana zdraví, aj.) – stejné jako pro občany zúčastněné země

Kontrolní opatření vůči cizincům

- nej přísnější kontrolní opatření (pouze z vážného státobezpečnostního zájmu) jsou nucené místo pobytu a internace
- každá osoba – právo na přezkoumání uloženého opatření; je-li potvrzeno povinnost nejméně 2x ročně přezkoumávat trvání důvodů
- podá-li žádost o internaci z důvodů své bezpečnosti, bude akceptována
- seznamy osob podrobených kontrolním opatřením a příslušná rozhodnutí (soudů, komisí) se oznámí neprodleně OM
- cizince lze přesunout jen ke smluvní straně ŽÚ (odpovědnost nese vysílající stát) – není-li to na překážku repatriace. Nesmí být přesunut do země, kde může být pronásledován (politicky, nábožensky)

(ii) **Občané na obsazeném území**

- **okupace** – dočasný stav (nemá vliv na mezinárodněprávní postavení daného území)[\[55\]](#)
- okupační mocnost (OkM) – vykonává státní moc, vystupuje jen jako **správce** území a veřejných statků (vybírá-li daně či jiné dávky, užije se výnos pro potřeby okupovaných území)
- zachovává se právní řád – změny jen jsou-li **nutné** pro účely okupace
- OkM musí zajistit chod veřejných úřadů a institucí, soudů a zachování veřejného pořádku
- OkM nesmí měnit status veřejných zaměstnanců či soudců (tyto orgány zůstávají v činnosti) ani je k jejich činnosti nutit (svědomí), nejde-li o práce dle ustanovení „Pracovní režim“. Má právo je odvolat.
- občané nemohou za žádných okolností být zbaveny výhod dle ŽÚ, a to ani v důsledku změn v institucích a ve vládě dotyčné země, ani na základě dohody mezi úřady této země a okupantem, ani v důsledku anexe (tj. připojení) území
- občané nemohou být nuceni k přísaze věrnosti (jsou vázáni toliko poslušností)
- cizinci mohou obsazené území opustit dle zásad v předešlém odstavci, řízení vede OkM
- okupační mocnosti je zakázáno ničit jakýkoli soukromý či státní majetek obsazené země (s výjimkou nutných válečných operací)

Evakuace

- zákaz nucených přesunů či deportací z okupovaného území (byť jednotlivých osob)
- zákaz přesunu občanů okupační mocnosti na okupované území
- evakuaci civilních osob lze provést jen z důvodů jeho bezpečnosti či vojenské nutnosti a to jen v rámci okupovaného území[\[56\]](#) a jen dočasně
- při evakuaci zajistí okupační mocnost ubytování, při přesunu bezpečnost, hygienu, výživu
- zamezit oddělení rodin (včetně přesunu)

- o přesunech a evakuacích – ihned infomovat OM
- nelze zadržovat obyvatelstvo v oblasti vystavené palbě

Péče o děti

- OkM zajistí provoz ústavů péče a výchovy
- zákaz náboru dětí do organizací OkM
- OkM zajistí výživu a výchovu dětí osiřelých (odloučených) následkem války
- zvláštní oddělení Informační kanceláře (IK) zjišťuje totožnost osiřelých (odloučených) dětí a hledá příbuzné

Pracovní režim

- OkM nesmí provádět nábor do svých ozbrojených sil
- práci lze přikázat jen osobám starším 18 let
- práce musí být přiměřená schopnostem, tělesnému a zdravotnímu stavu
- přikázat lze **jen** práce ve prospěch obyvatelstva obsazeného území či příslušníky okupačních sil (obecně prospěšné práce, zásobování, ubytování, doprava, zdravotní péče) – **nelze** však přikázat práci související s vojenskými operacemi^[57]
- civilní osoby nelze zařadit k ozbrojenému zajištění bezpečnosti zařízení, kde pracují
- práce lze vykonávat jen na původním území, pokud možno na původním pracovním místě
- předpisy obsazené země ve věci mezd, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pracovní doby, lékařské péče o pracující ap. zůstanou v platnosti i pro přikázané práce
- pracující nelze podřídít (polo)vojenskému režimu
- každý pracující (dobrovolně i nedobrovolně) má právo žádat intervenci OM
- zákaz všech opatření vyvolávajících nezaměstnanost za účelem nucené práce

Zásobování, lékařská péče

- OkM je povinna **všemi prostředky** zajistit obyvatelstvu léky, potraviny, oblečení, povlaky, přístřeší a další potřebné předměty včetně dovozu (včetně bohoslužebných předmětů)
- rekvizice (zabavení) potravin je přípustné jen pro okupační síly a okupační správu (nelze vyvážet) při respektu potřeb obyvatelstva a jen za odpovídající náhradu
- OM – právo zkoumat stav zásob potravin, léčiv aj. na obsazeném území
- OkM je povinna všemi prostředky zajistit (v součinnosti s úřady obsazené země) lékařskou péči a hygienu
- OkM provádí preventivní opatření proti infekčním chorobám
- zdravotnický personál obsazeného státu je oprávněn vykonávat činnost
- pro nové nemocnice provede OkM uznání charakteru zdravotnické jednotky, totéž pro zdravotnický personál (viz II.1).
- při provádění preventivních opatření jsou respektována mravní a etická práva občanů
- rekvizice (zabavování) nemocnic – omezeno – viz část II.1
- OkM umožní výkon náboženských obřadů

Pomocné zásilky

- není-li obyvatelstvo dostatečně zásobováno – OkM umožní **všemi prostředky** pomocné akce
- pomocné akce mohou organizovat jen státy, MVČK nebo **nestranné** humanitární organizace
- zahrnují potraviny, léčiva, šatstvo, povlaky, přístřeší a další nezbytnosti vč. bohoslužebných předmětů a včetně humanitárních zásilek pro děti, rodičky, těhotné a oslabené.
- všechny smluvní strany jsou povinny povolit průjezd zásilek (mají právo kontroly a na záruky ze strany OM)
- všechny strany zajistí bezpečnost konvojů a personálu^[58] (nesmí překročit meze posláním!)

- zásilky nezbavují OkM její zásobovacích povinností
- rozdělení se děje pod dozorem OM či (po dohodě) MVČK, OkM je rozdělení nápomocna.
- osvobození od cel, pokud možno i přepravného
- občané mohou přijímat individuální zásilky

Společnosti ČK

- NSČK může pokračovat ve své činnosti (dle zásad Mezinár. konferencí ČK&ČP)
- OkM nesmí požadovat změny v personálu a organizaci
- omezení – jen z vážných bezpečnostních důvodů a jen přechodně
- ostatní humanitární společnosti – analogicky

Právo (trestní)

- na okupovaném území platí původní trestní právo
- OkM může zrušit jen ustanovení, která ohrožují její bezpečnost nebo jí brání v plnění ŽÚ
- soudy zůstanou v činnosti pro trestné činy dle tohoto práva (mimo dále uvedený případ)
- OkM může podrobit obyvatele ustanovením v zájmu plnění ŽÚ, zajištění okupační správy, bezpečnosti OkM a její správy
- trestní ustanovení vydaná OkM musí být zveřejněna a nesmí mít zpětnou platnost
- provinění proti těmto ustanovením mohou soudit i soudy OkM – řádně ustavené vojenské, nepolitické^[59] a se sídlem na obsazeném území. Zváží, že obviněný není státním občanem OkM.
- čin proti OkM bez útoku na život či veřejné ohrožení lze postihnout jen internací či běžným vězením

- trest smrti může OkM stanovit jen pro vyzvědačství a vážnou sabotáž na vojenském zařízení OkM.
- trest smrti lze vynést jen, byl-li soud upozorněn, že osoba není vázána k OkM věrností
- nelze stíhat za činy spáchané před okupací (s výjimkou válečných zločinů)
- uprchlíky z vlastní země může okupační mocnost stíhat jen za činy spáchané po okupaci nebo ty činy spáchané před okupací, pro něž by byli mohli být vydáni.

Soudní řízení před soudy okupační mocnosti

- v zásadě platí tatož procesní pravidla, jako pro válečné zajatce (II.2, část „soudní stíhání“) pokud jde o obhajobu, činnost OM a pod.
- nepřipouští-li soudní řízení odvolání, lze se odvolat k úřadům OkM
- OM se předem oznamuje jen stíhání, hrozí-li trest delší dvou let či trest smrti; totéž se týká zaslání rozsudků – lhůty k oprávněnému prostředku běží až od zaslání rozsudku.
- OM má právo nahlížet spisový materiál
- soudní spisy se po okupaci odevzdají úřadům osvobozeného území

Výkon trestu uloženého soudy okupační mocnosti

- musí být vykonán v obsazené zemi (i vyšetřovací vazba) a odděleně od odsouzených soudy obsazené země
- stravovací a hygienický režim – k zachování dobrého zdravotního stavu,
- lékařské ošetření dle části II.1
- odděleně a se zvláštními ohledy jsou umístěny ženy a nezletilí
- právo návštěv delegátů OM a MVČK

- právo přijmout aspoň 1 pomocnou zásilku měsíčně.

Kontrolní opatření vůči civilním osobám

- jen z naléhavých důvodů pro bezpečnost OkM
- připouští se pouze internace či přikázané místo pobytu.
- občan má právo na odvolání; důvody uvaleného opatření se přezkoumávají minimálně 2x ročně.
- je-li přikázaný pobyt mimo bydliště - náleží osobě stejná práva na výživu, ubytování ap. jako v případě cizinců (viz výše)

c) Pravidla internace

- internovaní mají plnou občanskoprávní způsobilost (omezenou jen **nutnými** podmínkami internace)
- internovaní jsou odděleni od válečných zajatců a osob zbavených svobody z jiných důvodů
- OkM zdarma zajišťuje výživu internovaného a zdravotní péči
- od internovaného nelze vyžadovat žádný podíl na nákladech internace
- osobám závislým na internovaném zajistí OkM zaopatření
- internovaní – seskupení dle jazyků, společně rodiny (pokud možno v oddělených místnostech). Rodiče mohou vzít s sebou děti.
- pravidla internace jsou analogická pravidlům válečného zajetí

Internační místa (IM)

- požadavky na umístění a vybavení (stavební, hygienické, kryty, kantýny ap.) – stejné, jako u táborů válečných zajatců
- muži a ženy (nejsou-li rodina) – odděleně
- označení internačního místa: **IC** – viditelně (vyhrazeno jen pro IM)[\[60\]](#)

- potraviny - dostatečné dávky včetně jakosti a rozmanitosti, přídavky těhotným, kojícím, dětem do 15 r.
- internovaní mohou pěstovat potraviny
- OkM usnadní vybavení ošacením zdarma (nemohou-li si sami opatřit) – nesmí mít zesměšňující či potupný ráz
- hygiena a lékařské ošetření (vybavení a postupy – analogicky jako v TVZ), nelze-li zajistit řádnou péči v IM, bude poskytnuta v řádném zdravotnickém zařízení se zvláštním ohledem na ženy, děti a oslabené občany
- využití zdravotnického personál z řad internovaných – vítáno (lze uložit)
- náboženství, tělesná a duševní činnost – analogicky jako v TVZ, zvláště pro děti

Práce internovaných

- jen dobrovolná – musí odpovídat zásadám pro přidělenou práci neinternovaným (viz výše). Nesmí být pokořující. Po 6 týdnech se mohou práce zříci.
- uložit lze jen práce při správě a údržbě IM, v kuchyni ap.
- OkM má plnou zodpovědnost za pracovní podmínky, pracovní úrazy, mzdy atd.
- velitel tábora vede denní seznam pracovních oddílů (k nahlédnutí OM)

Osobní vlastnictví, finance

- analogicky jako u válečných zajatců (účet, zasílání peněz)
- internovaným se ponechají osobní věci
- finance, šeky, cennosti lze odebrat jen výjimečně, předepsaným způsobem a proti řádnému potvrzení
- doklady a předměty citové hodnoty nelze odebrat
- žena může být prohledána jen ženou

- po propuštění se zadržené věci vrátí
- OkM poskytuje pravidelné kapesné/bony (oděv, toaletní potřeby atd.)
- internovaní mohou přijímat podporu od své mocnosti, OM, humanitárních organizací, výnosy z majetku.

Správa a kázeň

- každé internační místo je pod pravomocí důstojníka (pravidelných sil OkM) nebo úředníka (pravidelné civilní správy OkM), zodpovídá za dodržování ŽÚ
- zveřejnění 4.ŽÚ, nařízení apod. – analogicky jako v TVZ
- kázeňský režim musí být slučitelný s lidskostí, zejména nesmí být šikanující, zákaz tetování (a jiného označování), dlouhé nástupy, přikázaná tělesná cvičení, omezování stravy apod.
- stížnosti a žádosti – stejné zásady jako u válečných zajatců
- **samospráva internovaných** – každého půl roku (tajnou volbou) se zvolí výbor, který má stejné oprávnění a úkoly jako důvěrníci válečných zajatců
- styky s vnějším světem – dopisy, pomocné zásilky – zcela odpovídá zásadám pro zajatce (vč. činnosti MVČK a OM), navíc má internovaný právo přijímat návštěvy (co nejčastěji). V závažných důvodech (zejm. nemoc, úmrtí v rodině) může navštívit rodinu (je-li to proveditelné).

Trestní a disciplinární opatření

- na internované se nadále vztahuje trestní zákonodárství platné na obsazeném území
- pokud (dle zákona) je čin trestný pro internovaného a ne pro neinternovaného, lze stíhat jen disciplinárně
- zásady trestního stíhání – stejné jako mimo internaci – viz výše
- po výkonu trestu – stejné zacházení jako s ostatními internovanými
- upřednostňují se disciplinární tresty

- výbor internovaných je vždy spraven o soudním řízení i výsledku

Disciplinární tresty

zcela odpovídají pravidlům pro válečné zajatce (pokud jde o útěk, je shodně možno stíhat jen disciplinárně, neexistuje však specifikum „zdařený útěk“, za nenásilné trest. činy při útěku lze stíhat i soudně, doporučuje se však disciplinárně, přitom nelze útěk považovat za přitěžující okolnost)[\[61\]](#).

Přesun internovaných

- za podmínek obvyklých pro vojska okupační mocnosti
- pěšky jen zcela výjimečně, nesmí být na újmu zdravotnímu stavu internovaných
- ostatní zásady – shodné s přesunem válečných zajatců

Úmrtí internovaných

- závěti se odešlou neprodleně uvedeným osobám
- každé úmrtí bude **ohledáno lékařem** – vystaven úmrtní list (příčiny a okolnosti smrti)
- kopie úmrtních listů, seznamy zemřelých, hrobů se zašlou Informační kanceláři (viz dále)
- násilná smrt – vyšetřování stejné jako v případě válečných zajatců
- ustanovení o pohřbech – stejná jako v případech válečných zajatců

Propuštění, repatriace, ošetřování v neutrálním státě

- propuštění – ihned, pominou-li důvody internace
- strany v konfliktu se vynasnaží zajistit nemocniční ošetření v cizině pro oslabené internované, těhotné, matky s malými dětmi, dlouho internované
- propuštění lze odložit pro běžící trestní stíhání či výkon trestu
- po skončení nepřátelství či okupace – komise pátrající po roztroušených internovaných

- OkM nese náklad repatriace

d) Civilní obrana (CO)

(I.DP část IV. oddíl I. kap. VI.)[\[62\]](#)

Civilní obrana

- je provádění následujících úkolů k ochraně **výhradně civilních obyvatel** před nebezpečím a pomoci obyvatelstvu k odstranění bezprostředních následků válek či pohrom[\[63\]](#):

- varování, zatemňování
- evakuace
- organizování a poskytování (ú)krytů
- záchranné práce (vyprošťování, odstranění z dosahu nebezpečí apod.)
- dezaktivace a podobná opatření (vč. např. karantény)
- boj s požáry
- zdravotnická služba (včetně první pomoci)[\[64\]](#) a náboženská pomoc
- nouzové ubytování a zásobování
- obnova a udržování pořádku v postižených oblastech[\[65\]](#)
- ochrana objektů nezbytných pro život (míněno proti následkům bojů či pohrom)
- okamžitá oprava veřejných zařízení
- okamžité pohřbívání
- plánování a organizace těchto činností

Organizace a personál CO

- instituce a jednotky zmocněné příslušnou stranou a užívané **výhradně** k plnění úkolů CO[\[66\]](#)

- personál – osoby určené **výhradně** k plnění úkolů CO [\[67\]](#)

Ochrana CO

- civilní organizace CO a jejich personál je **respektován a chráněn**, nesmí být předmětem útoku
- CCO má právo plnit své úkoly – s výjimkou naléhavé vojenské nutnosti
- materiál a objekty CO se považují za civilní objekty
- ochrana se vztahuje i na CCO nezúčastněných stran plnících úkoly na území bojující strany s jejím zmocnění. Oznamí se nepříteli.
 - poskytnutí CCO nepředstavuje vměšování do konfliktu
 - tyto organizace může okupační mocnost vyloučit jen pokud zajistí výkon úkolů CO

Identifikace

personálu, materiálu, objektů:

- mezinárodním rozeznávacím znakem je modrý trojúhelník na oranžovém pozadí
- personálu je vydán průkaz personálu CO
- lze dohodnout doplnění identifikace o rozeznávací signály
- strany musí zajistit, aby toto označení nebylo zneužito [\[68\]](#)

Ukončení ochrany

- **jen** pokud organizace CO vyvíjejí činnost poškozující nepřítele
- jen po varování a po bezvýsledném uplynutí lhůty
- nepřítele nepoškozuje:
 - pokud úkoly CO řídí vojenské orgány
 - je-li k CCO přidělen vojenský personál k plnění úkolů CO (viz dále)
 - pomůže-li CO při záchraně civilistů **zároveň** i obětem z řad vojenských osob [\[69\]](#)

- je-li CCO vojensky organizována

- má-li civilní personál lehké zbraně k udržení pořádku (viz výše) či sebeobraně. V oblastech kde boj probíhá nebo hrozí – omezení jen na ruční zbraně (k odlišení od kombatantů).

Vojenské osoby a jednotky přidělené k organizacím CO

k organizacím CO lze přidělit vojenské osoby a jednotky za těchto předpokladů:

- veškerá technika – zřetelně označena rozeznávacím znakem
- personál:
 - musí být **po celý konflikt** přidělen a **výlučně zaměstnán** úkoly CO [\[70\]](#)
 - výrazně **odlišen** od ostatních příslušníků OS znakem CO na oděvu, má průkaz člena CO
 - výzbroj – omezena – viz výše
 - úkoly může plnit jen **na území své strany**

V moci nepřítele:

- personál má status válečných zajatců, na okupovaném území lze uložit jen plnění úkolů CO, a to jen pro místní civilní obyvatelstvo (nebezpečná práce – jen dobrovolně [\[71\]](#))
- materiál těchto jednotek může nepřítel užít jen pro účely CO

CO na okupovaném území

- OkM poskytne organizacím CCO podporu pro plnění úkolů
- personálu CCO nelze přikázat činnost ztěžující plnění úkolů CO
- OkM nezmění strukturu CCO (pokud by bylo na újmu činnosti)
- OkM může odzbrojit personál CO
- objekty a materiál CO – nelze zabavit, pokud by to poškodilo obyvatelstvo

- přístřeší pro civilní osoby nelze zabavit
- zabavené objekty a materiál lze použít **jen** k potřebám civilních osob obsazeného území

e) Informační kancelář, Ústřední informační kancelář

Informační kancelář (IK)

- ihned s vypuknutím OK a při každé okupaci zřizují všechny strany oficiální Informační kancelář pro civilní osoby v moci cizí strany
- každá strana poskytuje IK všechny informace o opatřeních proti uvedeným osobám
- příslušné úřady hlásí IK všechny údaje o osobách, proti nimž bylo přijato opatření a změny (místo, propuštění, repatriace, útěk, hospitalizace, narození, úmrtí, přesun, každodenně zprávy o zdravotním stavu vážně nemocných)
- všechny informace vydávané IK obsahují přesnou identifikaci osoby (jméno, rodiče, rodné číslo, státní příslušnost), osobu, jež má být zpravena, místo, kde se osoba nalézá
- IK odpovídá na dotazy ohledně příslušných osob a získává potřebné informace
- IK neposkytne informace (s výjimkou žádosti ÚIK), které by mohly být dané osobě na újmu
- IK předává tyto informace bezodkladně zúčastněným mocnostem prostřednictvím jednak ÚIK a jednak OM
- IK shromažďuje a odesílá všechny důležité osobní věci (včetně peněz, cenností a listin) zanechané civilními osobami (po repatriaci, úmrtí, ap.) zúčastněným mocnostem (přesný soupis). Ostatní osobní svršky si předají zúčastněné strany přímo.

Ústřední informační kancelář (ÚIK)

- ÚIK se zřizuje v neutrální zemi, může být totožná s ÚIK VZ (II.2)
- organizaci může navrhnout MVČK (viz poznámka k ÚIK VZ)
- ÚIK zejména soustřeďuje všechny zprávy o veškerých civilních osobách v moci cizích stran

- opatřuje je úřední nebo soukromou cestou
- bezodkladně je zašle IK příslušné země, pokud to nemůže být dané osobě na újmu
- financují ji zúčastněné mocnosti
- IK jednotlivých zemí i ÚIK jsou osvobozeny od poštovních tarifů

f) Dohled nad dodržováním

provádějí delegáti OM a MVČK, přitom jsou oprávněni:

- navštívit všechna místa, kde se chráněné osoby zdržují či pracují
- hovořit s nimi beze svědků

Volba místa, počet ani délka návštěv nesmí být omezena.

Lze se dohodnout s mocností, v jejíž moci je osoba, na účasti krajanů.

III. ZAKÁZANÉ ZPŮSOBY A PROSTŘEDKY VEDENÍ VÁLKY

Základní zásada:

Právo bojujících stran zvolit způsoby a prostředky vedení války (ZPVV) **není neomezené**.

V předchozích částech byly uvedeny chráněné cíle, na něž je útok **zakázán** (zdravotnické jednotky, civilní obyvatelstvo, civilní objekty, CO, atd.) a v souvislosti s tím i **zakázané** způsoby a prostředky (např. nerozlišující útok).

Dále uvedeme zakázané způsoby a prostředky v užším slova smyslu (I.DP část III. oddíl I.) :

- zákaz používat ZPVV, které by svou povahou způsobily nadměrné poranění či zbytečné útrapy
- zákaz používat ZPVV, které mohou způsobit rozsáhlé a dlouhodobé vážné škody na životním prostředí^[72]
- při vývoji či přijetí nových druhů zbraní platí povinnost určit, zda její užití není zakázáno tímto protokolem nebo jinou mezinárodněprávní normou pro tuto stranu závaznou

- zákaz **proradnosti** – čin při bojové činnosti, který má uvést nepřítele v omyl dojmem, že má právo na ochranu nebo že ji má poskytnout - např.:

- předstírání úmyslu vyjednávat, předstíraná kapitulace
- předstírání neschopnosti boje
- předstírání statutu civilní osoby či nekombatanta
- předstírání chráněného statutu (označení, uniformy OSN či nezúčastněných zemí)

Nejde o zákaz válečné lsti (dezinformace, klamné operace, kamufláže apod.)

- zákaz zneužití **rozlišovacích znaků**, značek a signálů stanovených ŽÚ (např. ČK/ČP, CO, zařízení obsahující nebezpečné síly aj.) a jiných uznávaných znaků (vlajka příměří, znaky OSN apod.)

- zákaz zneužití **státní znaky** včetně vlajek, uniforem, vojenských znaků - tj.:

- zákaz užití v konfliktu znaků států mimo konflikt
- zákaz užití znaků nepřítele v útoku nebo k zamaskování a ovlivňování voj. operací

Netýká se uznávaných norem pro špionáž nebo pro vlajky v námořním konfliktu.

- zákaz vydat nebo hrozit rozkazem, že nikdo nebude ušetřen

- zákaz útoku na osobu **vyřazenou z boje** - tj. osobu, která:

- je v moci nepřítele, nebo
- vyslovila úmysl se vzdát, nebo
- není schopna se bránit z důvodu zranění, nemoci,

a ve všech těchto případech se zdržuje aktu nepřátelství a útěku.

- zákaz útoku během **seskoku** na osobu, která se zachraňuje z letadla – po seskoku dát možnost vzdát se

C. STÍHÁNÍ PORUŠENÍ ŽÚ

- povinnost všech smluvních stran **za všech okolností zachovávat a zajistit zachování ŽÚ** (společný čl. 1 ŽÚ)
- každá strana je povinna zamezovat porušování ŽÚ a všechna nastalá porušení stíhat
- nadřízený zodpovídá za činnost podřízeného[73] (to nesnímá odpovědnost z podřízeného)
- nadřízený je povinen zamezit i přípravě k porušení ŽÚ, je povinen přijímat preventivní opatření (včetně seznámení podřízených s ustanoveními ŽÚ)
- každá osoba je odpovědná za porušení ŽÚ, i když je provedla na pokyn jiné osoby (nadřízeného)[74]
- každé (údajné) porušení ŽÚ bude vyšetřeno (způsob si mohou strany dohodnout, jinak stanoví rozhodčí)
- zákonodárství každé strany umožní **postihovat všechna porušování ŽÚ** (v ČR především trestní zákon – lze uložit odnětí svobody až na 15 let nebo výjimečný trest[75], neoprávněné užití znaku ČK (nejde-li o trest. čin) sankcionuje v úvodu cit. zákon č. 126/92 Sb. pokutou (do 50.000 Kč) nebo propadnutím věci.
- vážné porušení ŽÚ je **válečným zločinem**[76] s důsledky dle mezinárodního práva

Vážným porušením se rozumí:

- a) úmyslné jednání či opomenutí, jež vážně ohrožuje tělesné či duševní zdraví nebo život osob v moci druhé strany[77]
- b) následující úmyslné porušení ŽÚ, které má za následek smrt nebo vážnou újmu na zdraví:
 - vedení útoku na zakázaný cíl (např. zdravotnické jednotky, civilní objekty či osoby, nehájená či demilitarizovaná oblast)
 - vedení útoku zakázaným způsobem či prostředkem (např. nerozlišující útok, proradnost, zneužití znaků, útok na osobu vyřazenou z boje aj.)
- c) úmyslné činy porušující ŽÚ jakými jsou:

mučení, trýznění, braní rukojmí, deportace, nucené přemísťování civilního obyvatelstva, přesídlování vlastního obyvatelstva na okupovaná území, zdržování repatriace (zajatců n.

civilistů), nucení ke službě v nepřátelských ozbrojených silách, neposkytnutí spravedlivého soudního řízení, ponižující zacházení, apartheid, nezákonné přisvojování si majetku, bezdůvodné ničení kulturních památek a podobné činy.

- každá strana je **povinna vypátrat a trestně stíhat** všechny osoby, které vážně porušily ŽÚ nebo k tomu daly pokyn (ať je jejich státní příslušnost jakákoli).
- strana je povinna vážně zvážit žádost jiné strany o vydání osoby podezřelé z vážného porušení ŽÚ
- strany mohou postupovat společně či individuálně ve spolupráci s OSN (např. donucovací mechanismy či soudnictví OSN)[78]
- lze využít Mezinárodní zjišťovací komisi, která prošetřuje údajná vážná porušení ŽÚ (podrobnosti - čl.90 I.DP)

Další informace lze nalézt:

- *Ženevské konvence a Dodatkové protokoly* (plné znění těchto norem), Praha: FV ČSČK in Magnetpress, 1992. [jsou umístěny na těchto [www](#)]
- Haug, H., Gasser, H.P. *Humanity for all*, 1. vyd. Berne, Stuttgart, Vienna: Haupt Publishers, 1993.
- Oberson, B. *Mezinárodní humanitární právo – odpovědi na vaše otázky*, 1. vyd. Praha: Úřad ČČK, 2001.
- Mulinen, F. de *Příručka mezinárodního humanitárního práva*, 1. vyd. Praha: Magnetpress, 1991 (anglický originál vydal MVČK, Ženeva 1987)
- Mencer, G. *Abeceda mezinárodního humanitárního práva*, 1. vyd. Praha: FV ČSČK 1991.
- kolektiv autorů MF ČK&ČP *Základy mezinárodního humanitárního práva pro dobrovolníky ČK a ČP*, 1. vyd. Praha: Úřad ČČK, 1993.
- internetové stránky MVČK věnované MHP <http://www.icrc.org/>

- internetové stránky ČČK věnované MHP <http://www.cck-cr.cz/>

SEZNAM ZKRATEK

CCO civilní organizace Civilní obrany

CO Civilní obrana

ČK,ČP Červený kříž, Červený půlměsíc

ČČK Český červený kříž

ČSČK Československý červený kříž

DP Dodatkový protokol k Ženevským úmluvám

IC označení internačního místa

IK Informační kancelář (národní)

IM internační místo

MHP mezinárodní humanitární právo

MDZ mocnost držící válečné zajatce

MF ČK&ČP Mezinárodní federace Červeného kříže a Červeného půlměsíce

MVČK Mezinárodní výbor Červeného kříže

NL nemocniční loď

NO nehájená oblast

NSČK Národní společnost Červeného kříže (Červeného půlměsíce)

OK ozbrojený konflikt

OkM okupační mocnost

OM ochranná mocnost
OS ozbrojené síly
PG,PW označení tábora válečných zajatců
SK smíšená lékařská komise
TVZ tábor válečných zajatců
ÚIK Ústřední informační kancelář
VZ válečný zajatec
ZJ zdravotnická jednotka
ZP zdravotnický personál
ZT zdravotnický transport
ŽÚ Ženevské úmluvy (obvykle spolu s Dodatkovými protokoly)

Poznámky a vysvětlivky

[1] ekvivalentním pojmem je *mezinárodní válečné právo*, nebo *mezinárodní právo ozbrojeného konfliktu*

[2] můžeme se též setkat s názvem *Ženevské konvence* nebo *dohody o ochraně obětí válek*

[3] nezávislá, nestranná, apolitická a neutrální humanitární instituce *sui generis* mající mezinárodněprávní subjektivitu. Zahrnuje ústředí v Ženevě a síť regionálních a polních delegatur po celém světě (především v krizových oblastech) s 12.000 zaměstnanci. Jeho postavení upravuje Statut MVČK, ŽÚ a mezinárodněprávní obyčej.

MVČK je nadán tzv. *právem iniciativy*, na základě něž může MVČK poskytovat pomoc, pátrat po nezvěstných, navštěvovat internované, předávat zprávy atd. Tyto aktivity nemohou být chápány jako vměšování do vnitřních záležitostí. Toto právo se uplatní jak v ozbrojených konfliktech, tak situacích vnitřních nepokojů.

[4] v islámských zemích – Červený půlměsíc (ČP). Jde o identické organizace – NSČK i NSČP tvoří spolu s MVČK *Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce* (krátce *Mezinárodní Červený kříž*). V tomto textu budeme užívat jen zkratky ČK a rozumět jí i ČP.

Nejvyšším orgánem Mezinárodního hnutí ČK&ČP je *Mezinárodní konference ČK&ČP*, na níž krom delegací složek Hnutí jsou účastny oficiální vládní delegace států – smluvních stran ŽÚ (s právem hlasovat o rezolucích Mezinárodních konferencí).

NSČK musí být uznány vládou dané země – podmínka registrace u MVČK. Sdružením národních společností je *Mezinárodní federace společností ČK a ČP* (do r.1991 *Liga*). Národní společnosti ČK v ČR je *Český červený kříž* (nástupce ČSČK)

Pro úplnost dodejme, že mezinárodním právem je uznán ještě třetí rovnocenný symbol – *červený lev a slunce* na bílém poli. Tento symbol užíval v letech 1929 – 1980 Írán, dnes není využíván.

[5] ŽÚ obsahují ustanovení, dle něhož jsou závazné pro smluvní stranu při konfliktu na jejím území nebo při konfliktu s jinou smluvní stranou, ale i se stranou, která není jejich smluvní stranou, pokud dodržuje jejich zásady. Uplatnění tohoto ustanovení je však vzhledem k jejich univerzálnímu přijetí a obyčejové povaze dnes spíše teoretické.

[6] tato úmluva ve svých pěti protokolech zakazuje zbraně produkujících střepiny nezjistitelné rentgenem, zakazuje některé nástrahy, upravuje používání min, omezuje užití zápalných zbraní, zakazuje laserové oslepující zbraně a nově též upravuje značení a vyklízení území od nevybuchlé munice (Protokol V z r.2003)

[7] v současnosti projednávaný nový trestní zákon tato ustanovení obsahuje rovněž

[8] každá strana v konfliktu jmenuje svou OM, volba podléhá schválení druhou stranou. OM může být i společná pro obě strany. Návrh může učinit MVČK. Pokud OM není jmenována či neplní funkci, strany přijmou MVČK jako OM. Systém OM se uplatňuje jen v mezinárodním konfliktu.

[9] přitom *není* rozhodné, je-li jejich jednání v souladu s vnitrostátním právem

[10] není-li některý případ konkrétně upraven, řídí se obecnými zásadami ŽÚ

[11] tzv. *Martensova doložka*

[12] strana takto bojující se stává smluvní stranou ŽÚ, pokud to prohlásí orgán představující bojující národ

[13] při těchto konfliktech (často jde o násilnou desintegraci státu) není alespoň jedna strana konfliktu státem (nebo i všechny). Dle stanoviska MVČK (potvrzeného např. Mezinárodním soudním dvorem r. 1986) jsou příslušná ustanovení ŽÚ i pro příslušníky těchto stran **závazná**, režim ochrany příslušný konfliktům typu D se vztahuje i na **vnitřní nepokoje a tenze**.

[14] vojenským i civilním osobám (tuto povahu mají všechna ustanovení ŽÚ, dále na toto již nebudeme upozorňovat)

[15] právo iniciativy MVCK

[16] viz pozn. č. 4 (znak červeného lva a slunce)

[17] takovéto dohody byly např. uzavírány během války v Jugoslávii

[18] I. DP část IV. oddíl III. (někdy nazýváno *miniúmluva* – užívá se též pro čl. 3 ŽÚ), viz též 1. a 2. ŽÚ kap. II., 3. ŽÚ část II., 4. ŽÚ část III. oddíl I.

[19] tyto záruky představují zachování *základních lidských práv* i v době ozbrojeného konfliktu. U osob, které nemají status osoby speciálně chráněné – jak je definován v části II.1,2 a 3 (např. žoldněř) – představují nejmenší možný rozsah ochrany.

[20] jak fyzické, tak i psychické

[21] pokud je lze nalézt

[22] tj. včetně rodiček, oslabených osob apod.

[23] trosečníkem se rozumí osoba která se v důsledku havárie či poruchy dopr. prostředku ocitly ve vodách.

[24] krom zdravotnických pracovníků všech stupňů i osoby určené ke správě jednotek či obsluze přepravních prostředků. Personál může být i dočasný (tj. pro vymezenou, ale souvislou dobu).

[25] v ČR do odst. 1 náleží: zařízení zřízená MZd ČR (fakultní nemocnice, specializované léčebny, organizace ochrany veřejného zdraví), do odst. 2: odborná zdrav. zařízení na úrovni FN, zdravotnická záchranná služba, zdravotnické útvary ČČK a zdravotnická zařízení výslovně určená MZd či krajským úřadem [viz zejm. zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví

lidu, č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, č. 239/2000 Sb., o IZS, č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu ČK a o ČSČK].

[26] nepřítele je nutno o této skutečnosti uvědomit

[27] není povinné – není podmínkou poskytnutí ochrany

[28] tyto dohody lze sjednat za pomoci MVČK, MO – vzor je přílohou 1. a 4. ŽÚ

[29] s výhradou existence objektivních překážek

[30] zvířata určená k plnění úkolů ZJ (např. koně k tahu transportních prostředků, psi k vyhledávání raněných) jsou zdravotnickým materiálem, avšak označí se znakem ČK jen po dobu výkonu vlastní zdravotnické činnosti ZJ (nikoli např. při ustájení apod.).

[31] umístění či velikost znaku není omezeno. Mimo službu jej však člen může užít jen ve formě např. členského odznaku. Zaměstnanec či dobrovolník jej mohou užívat jen ve službě.

[32] nejde-li o ZP či ZJ NSČK: je přípustný členský odznak – nikoli náramenní páska či vesta, přípustný je znak u vchodu do budovy – nikoli na střeše, přípustný je nevelký znak na dveřích služeb. vozidla apod.

[33] ta nemusí být uznávána nepřítelem (např. v případě boje proti kolonialismu)

[34] doslovný český překlad – bojovník (neužívá se však)

[35] jen při zajištění během *toho* útoku či přípravy, kdy podmínku nesplňoval

[36] není-li zadržen bezprostředně při činu, je beztrestný, byť by se v minulosti vyzvědačství dopustil

[37] jednání (nebo jeho část) může ze státobezpečnostních důvodů proběhnout neveřejně. Toto bude OM oznámeno.

[38] na zajatce se samozřejmě vztahují i ustanovení části I., popř. i II.1.

[39] mocnost, v jejíž moci se nacházejí bude značena MDZ (mocnost držící zajatce), platí i pro mocnost, k níž by zajatci byli eventuálně přesunuti.

[40] může být omezena jen nutnými podmínkami zajištění – tj. např. ty právní úkony, k nimž právní řád zajatcovy země vyžaduje osobní přítomnost, provést nelze, ostatní úkony musí

být zajatci umožněny (správa majetkových či rodinných záležitostí, závěti, vystavení plných mocí apod.)

[41] nesmí být umístěn do trestnice

[42] zkratka z franc. , resp. angl., slov *prisonniers de guerre*, resp. *prisoners of war*, – tj. váleční zajatci

[43] důstojníky budeme v tomto textu rozumět také generály

[44] tj. je odpovědný jen za své konkrétní aktivity

[45] není na újmu příslušnosti soudů nebo vyšších vojenských orgánů

[46] stíhán však může být za přečiny, jichž se při útěku dopustil

[47] úkoly ÚIK plní stálá *Ústřední pátrací agentura MVČK*, která spolupracuje s *pátracími službami NSČK*

[48] představuje mj. zákaz tzv. psychologické války s cílem destabilizovat režim dané země

[49] dle názoru řady expertů sem náleží např. užití neutronové pumy

[50] nestačí pouze jakákoli vojenská výhoda, ale jen naprosto zjevná, konkrétní a bezprostřední. V této souvislosti zdůrazněme, že činy mající zastrašit obyvatelstvo jsou zakázány.

[51] **bez ohledu** na ztráty v řadách ozbrojených sil

[52] tj. oblastí otevřené pro okupaci

[53] součástí pomoc může být i vyslání zdravotnického personálu (viz část II.1). Nejde-li o personál Červeného kříže, nemůže být označen znakem ČK (nemá-li souhlas strany tranzitní a přijímající)

[54] na tyto osoby se ovšem krom předchozí části vztahují i *Základní záruky*

[55] některé otázky okupace jsou dosud upraveny i *Řádem války pozemní (1907)*, řada jeho ustanovení je však 4.ŽÚ a I.DP překonána

[56] není-li příliš malé rozlohy

[57] tj. vše co zahrnuje aktivity jakéhokoli strategického či taktického významu – např. stavba opevnění, protitankových překážek či práce v muničním závodě, stavba dopravních tras v blízkosti fronty apod.

[58] viz pozn. č. 53

[59] tj. nepodléhající politickým vlivům (toto je do jisté míry nadbytečné, neboť dle části I. musí být každý soud nezávislý)

[60] zkratka anglických slov *internment camp*

[61] disciplinární trest vynáší jen velitel IM nebo jím zmocněný důstojník (úředník) k výkonu disciplinární pravomoci (bez újmy pro příslušnost soudů nebo vyšších úřadů)

[62] do mezinárodního práva pojem CO zaveden až I.DP. Do té doby umožňoval činnost civilních organizací pomáhajících obyvatelstvu toliko jediný čl. 63 4.ŽÚ, a to jen na okupovaných územích. Pokud jde o terminologii, v současnosti se v ČR jako ekvivalentu CO užívá pojmu *civilní ochrana*.

[63] výčet činností, které lze podřadit CO je taxativní

[64] smyslem tohoto ustanovení není změnit postavení civilních ZJ dle části II.1, ale umožnit, aby personál CO v případě potřeby mohl poskytnout i zdravotnickou pomoc, byť není ZP dle části II.1.

[65] vč. např. řízení pohybu uprchlíků. Policie se do personálu CO (obvykle) nezahrnuje.

[66] v ČR úkoly civilní organizace CO plní především HZS (viz zák. č. 239/2000 Sb., o IZS). Příslušné útvary ČČK jsou rovněž jednotkami CO (viz § 4 zák. č. 126/1992 Sb., o ochraně znaku a názvu ČK a o ČSČK). Přidělenými voj. jednotkami jsou vojenské záchranné útvary (viz zák. č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách ČR)

[67] krom kmenového personálu organizací CO též osoby plnících úkoly CO na výzvu příslušného orgánu

[68] úprava užívání znaku CO v **době míru** je ponechána na uvážení stran (na rozdíl od znaku ČK)

[69] jednotky CO nemohou být vyslány např. k vyprošťování příslušníků ozbr. sil z pod zříčených kasáren, nepřítel však nepoškozuje, pokud při vyprošťování civilistů ze zříčeného civilního objektu vyprostí i vojáka, který v objektu byl přítomen.

[70] účast na bojových akcích či jakákoli činnost poškozující nepřítele je zakázána!

[71] jde o obecné pravidlo pro zajatce

[72] pro aplikaci tohoto a předchozího ustanovení není podmínkou, aby daná zbraň byla zakázána speciální normou (o nichž jsme se zmínili v části A.1)

[73] pokud o jednání podřízeného věděl nebo – vzhledem ke své funkci – vědět měl

[74] to neplatí, pokud byl k činu hrubě donucen – např. hrozbou zbraně. Právní řád ČR navíc ukládá povinnost odepřít splnění takového rozkazu např. vojákům, policistům, příslušníkům HZS, příslušníkům vězeňské služby, celníkům (viz § 48 zák. č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, § 24 zák. č. 220/1999 Sb., o průběhu základní nebo náhradní služby a vojenských cvičení a o některých právních poměrech vojáků v záloze, § 46 zák. č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů)

[75] ve stávajícím trestním zákoně (č. 140/1961 Sb.) jsou porušení a vážná porušení ŽÚ obsahem především X. hlavy zvláštní části. Jsou nepromlčitelná, jejich příprava, neoznámení či nepřekažení je trestné. V navrhovaném tr. zákoně (hlava XIII.) je tomu stejně s možností ukládat odnětí svobody až na 20 let nebo trest výjimečný (tj až 30 let nebo doživotí).

[76] definice válečných zločinů lze nalézt ve Statutu Mezinárodního trestního soudu (viz pozn. č.78), na němž se podíleli experti MVČK

[77] včetně experimentů, byť by neohrožily zdraví dané osoby (porušení Základních záruk)

[78] v r. 2004 zahájil činnost stálý *Mezinárodní trestní soud* (Haag). Do jeho působnosti náleží mj. vážná porušení ŽÚ, která se po 1.7.2002 udála na území jeho smluvních stran nebo byla spáchána občany smluvní strany (dále *zločiny proti lidskosti a zločin agrese*). Počet smluvních stran je 97 (ČR Statut tribunálu podepsala 13.4.1999, ale dosud jej neratifikovala)